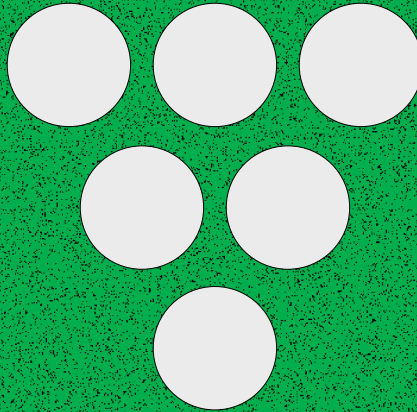

ქართული ჯაზი და ღვინო: ლიტერატურული პექციდიკოგრაფია

ვლადიმერ სტაროსელსკი

ქართლის ბუბარნიის შორავნიისა და ქართლის მეგრების ვაზის ჯიშები

ვლადიმერ სტაროსელსკი

ქუთაისის გუბერნიის
შორაპნისა და ქუთაისის
მაზრების ვაჭის ჯიშები

მეორე გამოცემა

თბილისი
2019

ვლადიმერ სტაროსელსკი

ქუთაისის გუბერნიის შორაპნისა და ქუთაისის მაზრების ვაზის ჯიშები
მეორე გამოცემა.

რედაქტორები: დ. მაღრაძე
ი. მდინარაძე
თ. მაღრაძე

ღვინის ეროვნული სააგენტოს გამოცემა.
თბილისი. 2019 წელი 68გვ.

წიგნი წარმოადგენს ცნობილი აგრონომის ვლადიმერ სტაროსელსკის მიერ 1893 წელს რუსულ ენაზე გამოქვეყნებული ნაშრომის „ქუთაისის გუბერნიის შორაპნისა და ქუთაისის მაზრების ვაზის ჯიშები“ მეორე გამოცემას ქართულ და რუსულ ენებზე. მასში მოცემულია 11 იმერული ჯიშის დახასიათება თანდართული ილუსტრაციებით. ეს არის საქართველოში გამოცემული პირველი ამპელოგრაფიული წიგნი, შესრულებული ევროპული გამოცემების დონეზე, რაც განსაკუთრებულ ღირებულებას სძენს მას ქართულ აგრონომიულ მემკვიდრეობაში. წიგნი განკუთვნილია მევენახეობა – მეღვინეობის საკითხებით დაინტერესებული მკითხველთა წრისათვის.

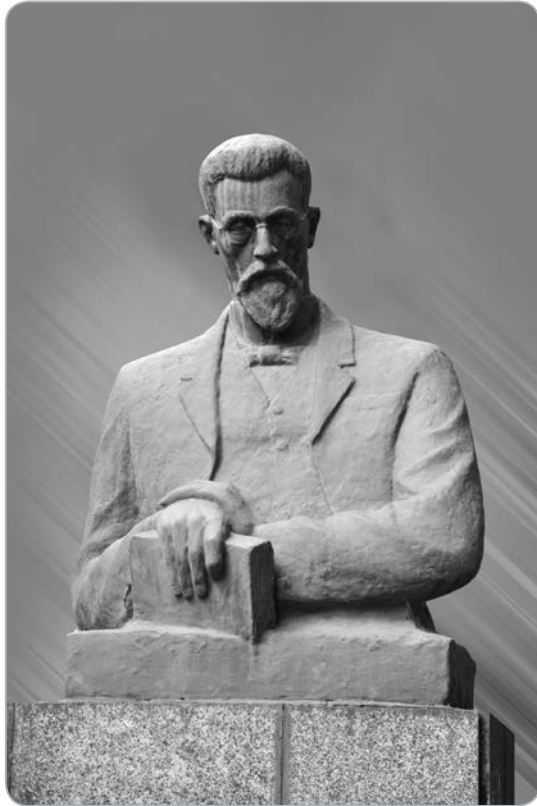
წიგნი გამოცემულია ღვინის ეროვნული სააგენტოს „ქართული ვაზისა და ღვინის კულტურის კვლევის სამეცნიერო პროექტის“ სერიული გამოცემის „ქართული ვაზი და ღვინო: ლიტერატურული მემკვიდრეობა“ ფარგლებში.

გამომცემლობა „პეტიტი“.

ISBN – 978-9941-9562-5-6

სარჩევი:

ვლადიმერ სტაროსელსკი: ბიოგრაფიული ცნობები	5
ვლადიმერ სტაროსელსკის ნაშრომების ბიბლიოგრაფია აგრონომიაში	15
ვლადიმერ სტაროსელსკის წიგნი „ქუთაისის გუბერნიის შორაპნისა და ქუთაისის მამრების ვაზის ტიშები“ დღევანდელი გადასახედიდან	17
ვლადიმერ სტაროსელსკი ქუთაისის გუბერნიის შორაპნისა და ქუთაისის მამრების ვაზის ტიშები	21
შესავალი.....	24
წინასიტყვაობა.....	26
ადანასური.....	29
შავი – კამური.....	34
თეთრი – კამური	37
ციცქა.....	40
კაპისტონი.....	44
რკო	47
ცოლიკაური	49
ოცხანური საფერე	53
არგვეთული საფერე	57
კრახუნა	61
კუნდა	65
კომენტარები	67
წიგნში გამოყენებული ზოგიერთი ძველი სიტყვის, ტოპონიმისა და ტერმინის განმარტება.....	68

ვლადიმერ შკლოვსკი

ვ. სატროსელსკის ძეგლი
საქარის საცდელი სადგურის ეზოში

ვლადიმერ სტაროსელსკი: ბიოგრაფიული ცნობები¹

ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე სტაროსელსკი დაიბადა 1860 წლის 3 (ძვ. სტ. 15) ნოემბერს (ენციკლოპედია, 1985) წელს რუსეთში, ჩერნიგოვის გუბერნიის ქ. ჩერნიგოვში, მოსამსახურის ოჯახში. ვლადიმერის მამა – ალექსანდრე, რომელსაც იმდროისათვის კარგი განათლება ჰქონდა მიღებული, დიდი ხნის მანძილზე კეთილსინდისიერად ასრულებდა სტავროპოლის მომრიგებელი მოსამართლის მოვალეობას.

ოჯახის უფროსის გარდაცვალების შემდეგ შეიცვალა ვლადიმერისა და მისი ოჯახის ცხოვრების პირობები. ოჯახის შენახვა, ავადმყოფი დედის მოვლა და პატარა ძმის – იულის – გაზრდა ახალგაზრდა ვლადიმერმა იკისრა. აღსანიშნავია, რომ იული, რომელმაც აგრძელებული განათლება უფროსი ძმის დახმარებით მიიღო, 900-იან წლებში ვლადიმერთან ჩამოვიდა საქართველოში და მოღვაწეობდა მაშინდელი გუბერნიის დაბა სურამში, როგორც აგრონომი და საფილოქსერო კომისიის წევრი².

გიმნაზიის წარჩინებით დამთავრების შემდეგ 1878 წელს ვ.ა. სტაროსელსკი მოსკოვის სასოფლო – სამეურნეო აკადემიაში ჩაირიცხა – ამჟამად კ. ტიმირიაზევის სახელობის სასოფლო – სამეურნეო აკადემია. 1885 წელს (ენციკლოპედია, 1985, Энциклопедия, 1969) მან დაამთავრა სასწავლებელი, საიდანაც სამუშაოდ შავი ზღვის სანაპიროს ოლქში გაგზავნეს გადმოსახლებულთა დასახლების საქმეზე. იქ ახალგაზრდა ვლადიმერმა თავი გამოიჩინა, როგორც ნიჭიერმა და საქმის ერთგულმა მუშაკმა (სახეჩიძე, 1970).

1888 წელს ვლადიმერი დააწინაურეს და გადაიყვანეს სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს აგრონომად ამიერკავკასიაში³.

1. ვლადიმერ სტაროსელსკის შესახებ ბიოგრაფიული ცნობები საკმაოდ მოიპოვება ქართულ თუ რუსულ (Энциклопедия, 1969, სახეჩიძე, 1970, ენციკლოპედია, 1985, ლომინაშვილი და გაფრინდაშვილი, 1990) ლიტერატურაში. მათ შორის ყველაზე ვრცელია პ. სახეჩიძის (1970) წიგნი „ქართული ვაზის დიდი მოამაგე“, რომელსაც ფართოდ ვეყრდნობით ამ ბიოგრაფიის შედგენისას, შევცადეთ რა ყურადღება გავვამახვილებინა მის აგრონომიულ საქმიანობაზე.
2. სავარაუდოდ, ი.ა. სტაროსელსკი, რომელიც მოხსენიებულია ვლადიმერ სტაროსელსკის ნაშრომში, უნდა იყოს მისი ძმა იული.
3. ამიერკავკასია – სამხრეთ კავკასიის რუსულენოვანი სახელწოდება მე-19-20 სს-ში.

არსებული ინფორმაციით (სახეჩიძე, 1970) ვლადიმერ სტაროსელსკიმ საქართველოში მუშაობის პირველ წლებშივე კარგად შეისწავლა ქართული ენა.

სწორედ ამ პერიოდს დაემთხვა რუსეთის ვენახებში მავნებლის - ფილოქსერას (*Daktulosphaira vitifoliae* Fitch.) - გავრცელება, რამაც დიდი ზიანი მიაყენა საფრანგეთის ვენახებს და ევროპის სხვა ქვეყნებსაც მოედო. მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან საქართველოს ვენახებს გარდა ფილოქსერისა, უცხოეთიდან შემოტანილი დაავადებები: ნაცარი (*Uncinula necator* (Schweinitz) Burrill) და ჭრაქიჯ (*Plasmopara viticola*) (Berkeley & Curtis) Berlese & de Toni). გაუჩნდა. გარდა ევროპის ქვეყნებისა, ფილოქსერა გავრცელდა ავსტრალიაში, კალიფორნიაში, არგენტინაში, ჩილეში და ა.შ.

რუსეთის იმპერიაში ფილოქსერა პირველად 1880 წელს შეამჩნიეს, კერძოდ ყირიმში, ხოლო 1881 წელს ფილოქსერის კომიტეტის⁴ ექსპერტებმა მას აფხაზეთში - ვედენსკის მამულში - მიაკვლიეს. მაშინვე მიიღეს რადიკალური ზომები და ფილოქსერით დაავადებული კერები სწრაფად იქნა ლიკვიდირებული. 1884 წელს ფილოქსერა შემთხვევით აღმოაჩინეს თბილისში, ზუბალაშვილის სასტუმროს ბაღში, მაგრამ კერა სასწრაფოდ ჩააქრეს (რამიშვილი, 2001). იმავე წელს შეამჩნიეს ბაქოს გუბერნიის ქუთაისის მაზრის რამდენიმე ვენახშიც, სადაც მაშინვე აღმოფხვრეს.

1889 წელს ფილოქსერის პარტიამ ვ. გევესკის მეთაურობით ფილოქსერა აღმოაჩინა შორაპნის მაზრის სოფელ ალისუბანში (ამჟამად თერჯოლის რაიონი), ჩიკვაიძის მამულში, საიდანაც ის სწრაფად მოედო იმერეთის ვენახების დიდ ფართობს. შემოწმებით დადგინდა, რომ ალისუბანში 1872-1873 წლებში ევროპული ჯიშის ვაზი შემოუტანიათ ქუთაისიდან, ამიტომ მოეწყო ქუთაისის ვენახების გამოკვლევა. დადგინდა, რომ ქუთაისში ფილოქსერით თითქმის ყველა ნაკვეთი იყო დაავადებული. თავგამოდებულმა ცდამ მოესპოთ მავნებელი შედეგი არ გამოიღო, რადგან ფილოქსერა ამ დროისათვის მოდებული იყო არა მარტო ალისუბანსა და ქუთაისში, არამედ მთელს იმერეთში - სვირში, კვალითში, ოფჩაში, დიმში და სხვაგან. აღმოსავლეთ საქართველოში ფილოქსერა შედარებით გვიან გამოჩნდა ქართლში იგი 1893 წელს იპოვეს ცხინვალის მიდამოებში, ხოლო გარე კახეთში - 1906 წელს, სოფელ მარტყოფში, 1910 წელს კი - შიდა კახეთის სოფელ ლელიანში (სახეჩიძე, 1970).

4. კავკასიის ფილოქსერის კომიტეტი 1880 წელს დაარსდა კავკასიაში სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს სამმართველოსთან

ფილოქსერის მასობრივად გავრცელებამ და ვაზის სოკოვანმა დაავადებებმა გამოიწვია არა მარტო ყურძნის მოსავლისა და ღვინის წარმოების მკვეთრად დაცემა, არამედ ვენახების ნარგავების დაკნინება და გახშობა. ეს კი ეროვნულ კატასტროფას მოასწავებდა. 900-იანი წლებისათვის ვენახების ფართობი საქართველოში დაახლოებით 46 000 ჰექტარს შეადგენდა – თითქმის 30 000 ჰექტარით ნაკლებს 1870-80-იან წლებთან შედარებით (ჩარკვიანი, 1960). ვენახების ფართობების შემცირების შესაბამისად მცირდებოდა ღვინის წარმოება და უარესდებოდა ღვინის ხარისხი.

მე-19 საუკუნის 60-იანი წლებიდან, როდესაც ევროპაში პირველად შენიშნეს ფილოქსერა, მრავალი ცდა და შრომა მოანდომეს მის წინააღმდეგ ბრძოლას. სხვადასხვა გამოცდილ მეთოდს შორის გაამართლა ამერიკულ ვაზზე ადგილობრივი, ევროპული ვაზის მცნობამ, რომელიც ფრანგებმა 1879 წელს წარმატებით გამოიყენეს და ამის შემდეგ სხვა მევენახეობის ქვეყნებშიც დაინერგა.

ქართული ვაზის გადარჩენის მიზნით კავკასიის ფილოქსერის კომიტეტმა შეადგინა და იმერეთში გაამწესა ორი დასი. პირველ დასს ხელმძღვანელობდა აგრონომი ივანე ზაქარიას ძე ანდრონიკაშვილი, ხოლო მეორეს – აგრონომი ვლადიმერ ალექსანდეს ძე სტაროსელსკი. ამის შემდეგ ვ. სტაროსელსკის სახელი მჭიდროდ უკავშირდება კავკასიაში ფილოქსერის წინააღმდეგ ბრძოლის ღონისძიებების განხორციელებას.

ფილოქსერის წინააღმდეგ ბრძოლის კომიტეტმა, ვლადიმერ სტაროსელსკისა და ივანე ანდრონიკაშვილის ინიციატივით და ხელმძღვანელობით, 1890 წლის 26 სექტემბერს ზესტაფონის მახლობლად – სოფელ საქარაში მოაწყო ამერიკული ვაზის სანერგე, რომელიც შემდგომში გადაიქცა ქართული ვაზის გადარჩენის მთავარ და ძირითად დასაყრდენ ცენტრად არა მარტო საქართველოში, არამედ მთელს სამხრეთ კავკასიაში. ამ დღიდან მოყოლებული, ვ. სტაროსელსკის ბიოგრაფია ორგანულად გახდა დაკავშირებული საქარის ამერიკული ვაზის სანერგის ისტორიასთან (ლომინაშვილი და გაფრინდაშვილი, 1990).

პირველად საქარაში გაიხსნა გოგირდნახშირბადის, ფილოქსერისა და ვენახის სხვა მავნებლების წინააღმდეგ საბრძოლველი ხელსაწყოების ცენტრალური საწყობი, რომელიც ფილოქსერის გამომრკვევ ყველა პარტიას არა ამარტო ინსექტიციდებითა და აპარატურიტით ამარაგებდა, არამედ გასცემდა საჭირო რჩევას – დარიგებებსა და სამოქმედო ინსტრუქციებს.

1891 წლისათვის ამ საწყობს გადაეცა პატარა ნაკვეთი, დაახლოებით 220 კვ.მ, სადაც დარგეს ამერიკული ვაზის წიბპწიდან აღმოცენებული ნერგი. აქვე ააშენეს პატარა სახლი ლაბორატორიული სამუშაოებისათვის და საცხოვრებლად – ასე ჩაეყარა საფუძველი საქარის საცდელ სანერგეს.

თავდაპირველად საქარის საცდელ სადგურში ფილოქსერას წინააღმდეგ იყენებდნენ გოგირდ-ნახშირბადით ნიადაგის დამუშავებას. მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ სხვა ქვეყნებში, კერძოდ საფრანგეთში, წარმოებული ცდებით ვ. სტაროსელსკი დარწმუნდა ამერიკულ ვაზზე მცნობის მეთოდის უპირატესობაში. მან 1892 წელს მოითხოვა საქარის სანერგის გაზრდა 3 დესიატინამდე⁵. ამავე წელს სამინისტროს ნებართვითა და დაფინანსებით სანერგის ტერიტორიაზე ააგეს მეორე თანრიგის მეტეოროლოგიური სადგური, რომელმაც დიდი როლი ითამაშა სანერგის შემდგომ საქმიანობაში.

ამ დროისათვის აკრძალული იყო საზღვარგარეთიდან სარგავი მასალის შემოტანა, ამიტომაც სანერგე ამერიკულ ვაზს წიბპწით ამრავლებდნენ. მაგრამ ცდებითა და დაკვირვებებით დადგინდა, რომ წიბპწით აღმოცენებული ნერგები ადვილად ავადდებოდა სოკოვანი დაავადებით, ნაკლებად უძლებდა ფილოქსერას და ცხადია ვენახების აღსადგენად არ გამოდგებოდა. ამიტომ 1893 წელს სახელმწიფო ქონებათა სამინისტრომ აღძრა შუამდგომლობა, რათა ნებართვა მიეღო ამერიკული ვაზის ერთწლიანი კალმის საფრანგეთიდან შემოეტანაზე. ეს საქმე ითავა ვ. სტაროსელსკიმ. მან იმოგზაურა საფრანგეთში, მოინახულა მევენახეობის ძირითადი რაიონები და აღტაცებული დარჩა იმ დიდი შრომით, რაც საფრანგეთის მევენახეებს განადგურებული ვენახების აღდგენისათვის გაუწევიათ.

ამავე წელს, ვ. სტაროსელსკის დაჟინებული მოთხოვნით, საქარის საცდელი სადგურისათვის საფრანგეთიდან შემოიტანეს საუკეთესო ხარისხის სხვადასხვა ჯიშის 3000 ლერწი. ამ ღონისძიების შედეგად 1893 წლიდან სანერგემ მიიღო სწორი მიმართულება. 1894 წელს მის საცდელ ნაკვეთებზე დარგეს ტიპური და ერთნაირი თვისების მცენარეები. ამ საქმეში ერთგვარი წარმატების შემდეგ სტაროსელსკიმ საცდელი ნაკვეთები მოაწყო ქუთაისის გუბერნიაში კერძო მესაკუთრეთა მიწებზე.

1894 წელს საქარის სანერგეში ნამყენი ვაზის წარმოების გადიდება და ამ გზით ფილოქსერის წინააღმდეგ ბრძოლა ცნობილი გახდა მთელი რუსეთის მასშტაბით. ამავე წლის ზაფხულში საქარის სანერგეს ეწვია

5. 1 დესიატინა = 1,09 ჰექტარი

მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონებათა მინისტრი, რომელმაც მოიწონა მისი საქმიანობა (ლომინაშვილი და გაფრინდაშვილი, 1990). მან შეაქო საზოგადო საქმისადმი ვ. სტაროსელსკის კეთილსინდისიერი დამოკიდებულება, ამასთან აწონ-დაწონა მდგომარეობა და გააკეთა დასკვნა, რომ მიზანშეწონილი იქნებოდა სანერგე გადაკეთებულიყო საცდელ სადგურად.

1895 წლიდან სამინისტროს უშუალო დახმარებით აიგო ახალი შენობები და შექმნილი იქნა საჭირო მანქანა-იარაღები. სანერგის ფართობი გაიზარდა 14 დესეტიანამდე.

1897-1901 წლებში ქუთაისის გუბერნიის – შორაპნის, ოზურგეთის, სენაკის, რაჭისა და ლეჩხუმის მაზრებში, ასევე თბილისის გუბერნიის – გორისა და თბილისის მაზრებში მოეწყო საცდელი ნაკვეთები და სანერგეები. 1901 წლისათვის მხოლოდ ქუთაისის გუბერნიაში 29 საცდელი ნაკვეთი იყო. ამ სანერგეების მუშაობას ხელმძღვანელობდა და კონტროლს უწევდნენ საქარის საცდელი სადგურის თანამშრომლები. საცდელი ნაკვეთების უმეტესობა იმდენად კარგი იყო, რომ სანერგის ხელმძღვანელობამ იგი გამოიყენა საჩვენებლად. ამით გლახობას აღუძრა ინტერესი შეეძინა ამერიკული ვაზის კალამი და ეწარმოებინა მცნობა საკუთარი საჭიროებისათვის. შედეგად, მაგალითად, 1898 წელს გაიცა 468.000 ნერგი, ხოლო მომდევნო წლებში კალამისა და ნერგის წარმოება საქარის საცდელ სადგურში გაიზარდა 800.000 ცალამდე. მაგრამ ეს საკმარისი არ აღმოჩნდა – მოთხოვნა მეტი იყო. 1897 წელს ვ. სტაროსელსკიმ კავკასიაში მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს მთავარი სამმართველოს წინაშე დააყენა საკითხი ამერიკული ვაზის კალამის წარმოების გაფართოების შესახებ და მოითხოვა დასავლეთ საქართველოში ახალი სანერგის მოწყობისათვის მიწის ფართობის გამოყოფა. მთავარმა სამმართველომ დააკმაყოფილა მისი თხოვნა და 1897 წლის ბოლოს სადგურ საჯავახოს ახლოს სოფელ ქორეისუბანში (ახლანდელი სამტრედიის რაიონი) გამოუყო მიწის ნაკვეთი, სადაც 3 წლის მანძილზე 42 დესეტიანამდე გაშენდა, და რომელიც წელიწადში 3 მლნ გრძივ მეტრ საძირე მასალას აწარმოებდა.

დღის წესრიგში დადგა მცნობის წესების შესწავლა და 1897 წელს სკრაში გაიხსნა მცნობის შემსწავლელი კურსები, რომელიც მალევე გახდა პოპულარული – ამავე წელს 400 კაცმა გაიარა (ლომინაშვილი და გაფრინდაშვილი, 1990). მცნობასთან ერთად ასწავლიდნენ ამერიკული

ვაზის თვისებებს, ვაზის დარგვას, მის გასხვლა-ფორმირების წესს, დაავადების წინააღმდეგ ბრძოლის მეთოდებს და ა.შ. მომდევნო წელს მსგავსი კურსები კიდევ 6 სოფელს მიემატა.

საქარის სანერგესთან გახსნილმა მოკლევადიანმა კურსებმა მართალია უზრუნველყო უშუალოდ მცნობაზე მომუშავეების მომზადება, მაგრამ საქმის შემდგომი წარმატებით გარძელებისათვის საჭირო იყო უფრო მომზადებული ახალგაზრდობა. ამიტომ 1898 წელს ვ. სტაროსელსკი სპეციალურად მიემგზავრება პეტერბურგში მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროში, სანერგესთან ერთწლიანი სკოლის გახსნის მოსაგვარებლად. აქ მოიწონეს მისი წინადადება და იმავე წელს მინისტრის ბრძანებით საქარაში დაარსდა ერთწლიანი მუშა-პრაქტიკოსების სკოლა. ამ სკოლამ, რომელიც 1913 წელს გადაკეთდა მევენახეობა-მეღვინეობის პრაქტიკულ უმდაბლეს სკოლად - დიდი ავტორიტეტი მოიპოვა. სასწავლებელმა თავისი არსებობის მანძილზე 132 კაცი მოამზადა.

1897 წელს საქარის სანერგეში პირველად დარგეს ნამყენი ევროპული ვაზი, აქ 1898 წლისათვის დამყენი იყო 51 ჯიში, აქედან ადგილობრივი - 11, ხოლო დანარჩენი - ფრანგული.

უნდა აღინიშნოს, რომ სანერგის საქმიანობა მარტო ზემოთ აღნიშნულით არ ამოიწურებოდა. მის ლაბორატორიებში კეთდებოდა ნიადაგის ქიმიური ანალიზი და სწავლობდნენ მექანიკურ შემადგენლობას, რის საფუძველზეც შეადგინეს ქუთაისის გუბერნიისა და კახეთის მევენახეობის ზოლის ნიადაგის სქემატური რუკა, დაადგინეს სხვადასხვა ჯიშის ყურძნის დამწიფებისა და კრეფის ვადები, ღვინის დუღილის გაუმჯობესების ხერხები და სხვა. აკვირდებოდნენ ფილოქსერის ბიოლოგიას. შეისწავლეს ვაზის ძირითადი დაავადებანი და მის წინააღმდეგ ბრძოლის საშუალებები. აღწერეს ქუთაისის გუბერნიაში გაშენებული ადგილობრივი ვაზის მნიშვნელოვანი ჯიშები, შეიმუშავეს ვაზის მცნობის წესები და დარგვის ვადები. სანერგეს ჰქონდა ადგილობრივი ფლორის ჰერბარიუმი და მათი ფოტოები; ქუთაისის გუბერნიის ნიადაგების და მთის წიაღისეულის მდიდარი კოლექციები; ვაზისა და სხვა კულტურების სოკოვან და სხვა დაავადებათა და სოფლის მეურნეობის მავნებელ მწერთა კოლექციები; ამერიკული და ევროპული ვაზის ჯიშების ფოტოალბომები, ვაზისა და ხეხილის გასხვლა - ფორმირების ფოტოსურათები და სხვა (ლომინაშვილი და გაფრინდაშვილი, 1990).

სანერგეს ეკუთვნოდა საცდელი ნაკვეთების ქსელი ქუთაისის გუბერნიის 41 სოფელში, რომლებიც აწარმოებდნენ დაკვირვებას ამერიკული ვაზის შეგუებაზე ადგილობრივ პირობებში.

საქარის სანერგემ ხელი შეუწყო წვრილგლეხური სანერგეების ჩამოყალიბებას. 1899-1900 წლებში ქუთაისის გუბერნიაში წარმოიშვა წვრილგლეხური მეურნეობები, რომლებიც ვაზის მცნობას აწარმოებდნენ არა მარტო საკუთარი საჭიროებისათვის, არამედ გასაყიდად. ასეთი სანერგეები მარტო საქარის სანერგის ახლოს 20 იყო. ასეთ სანერგეებს საკუთარ მეურნეობებში აწარმოებდნენ პირველ რიგში ის ახალგაზრდები, რომელთაც დამთავრებული ჰქონდათ სკოლა.

ამ ღონისძიებების შედეგად 900-ან წლებში ამერიკულ საძირეზე დამყნული ნერგით ახალი ვენახები უკვე გაშენებულ იყო ქუთაისის მაზრის 52 სოფელში, შორაპნის მაზრის 79 სოფელში და აგრეთვე სენაკის, ზუგდიდის, რაჭის, ლეჩხუმის და ოზურგეთის მაზრების ბევრ სოფლებში.

საქარის სანერგის და პირველ რიგში მისი ხელმძღვანელის ვ. სტაროხელსკის ესოდენი დიდი შრომის შედეგად ამ სანერგის არსებობის უკანასკნელი 5-8 წლის მანძილზე ქუთაისის გუბერნიაში ახალი წესით ვენახი გაშენებული იქნა 17000 დესეტინაზე. აქედან დიდი ნაწილი ამერიკული ვაზის ნერგით იყო გაშენებული.

ამ დროისათვის ქუთაისის გუბერნიაში, განსაკუთრებით კი ქუთაისისა და შორაპნის მაზრაში აღარ არის ლაპარაკი ღვინის ნაკლებობაზე, რომელიც მკვეთრად შეინიშნებოდა წინა წლებში. პირიქით, ცალკეული პირები და საზოგადოებრივი ორგანიზაციები ერთობ შემფოთებულნი არიან ღვინის ბაზარზე გასაღების საკითხით. ეს კი პირდაპირ მიუთითებს იმაზე, რომ ქუთაისის გუბერნიაში, განსაკუთრებით მის აღმოსავლეთ ნაწილში, ვენახების აღდგენის საქმე ფართო გზაზეა გამოსული. ამ საქმეში ცხადია, დიდი როლი და დამსახურება საქარის სანერგეს მიეკუთვნება.

საქარის სახელმწიფო სანერგის და პირველ რიგში ვ. სტაროხელსკის დიდ დამსახურებად უნდა ჩაითვალოს, რომ ქუთაისის გუბერნიაში აღდგენილი ვენახების ფართობი პირველი მსოფლიო ომის წინ დაახლოებით 13800 დესეტინას შეადგენდა. ეს მაშინ, როცა 1870-80 წლებში სულ 21000 დესეტინამდე დაბლარი ვენახი იყო. ფილოქსერის გავრცე-

ლებამდე დაბალი ვენახების ფართობის ნახევარზე მეტი 20-25 წლის მანძილზე ხელახლა იქნა გაშენებული და აღდგენილი.

ვინაიდან სანერგე დასცდა თავის ამოცანებს, მიწათმოქმედების დეპარტამენტმა, რომელიც დეტალურად გაეცნო მის საქმიანობას, გადაწყვიტა სანერგე გადაეკეთებინა მევენახეობა – მეღვინეობის სახდელ სადგურად. ამ წინადადებას მხარი დაუჭირა სახელმწიფო ქონებათა და მიწათმოქმედების სამინისტრომ და 1901 წლიდან ოფიციალურად ეწოდა საქარის საცდელი სადგური.

1905 წლის 9 ივლისს, რუსეთის პირველი რევოლუციის დღეებში, ვ. სტაროსელსკი დაინიშნა ქუთაისის გუბერნიის გუბერნატორის მოვალეობის შემსრულებლად კავკასიის მთავარმართებლის ვორონცოვ-დაშკოვის წარდგინებით, როგორც დიდი ავტორიტეტის მქონე პიროვნება ვლენებს შორის (სახეჩიძე, 1970). ვ. სტაროსელსკის მიერ წარდგენილი მოხსენებითი ბარათი ქუთაისის გუბერნიაში აგარული რეფორმის აუცილებლობის შესახებ იმდენად მოფიქრებულად იყო შედგენილი, რომ ვორონცოვმა საჭიროდ ჩათვალა გადააეგზავნა მეფისადმი თხოვნით, რომ ყურადღების მოჰკიდებოდა მას.

ვ. სტაროსელსკი გუბერნატორის პოსტზე ყოფნისას ხელს უწყობდა და ეხმარებოდა ადგილობრივ მოსახლეობას და რევოლუციურ მოძრაობას (Энциклопедия, 1969, ენციკლოპედია, 1985). პ. სახეჩიძის (1970) მიხედვით საქმისადმი და ხალხისადმი უსაზღვრო სიყვარულის გამო ვლადიმერ სტაროსელსკი ქუთაისის მაშინდელ გუბერნიაში დიდი ნდობითა და პატივისცემით სარგებლობდა.

1906 წლის იანვარში ვ. სტაროსელსკი გაანთავისუფლეს გუბერნატორის თანამდებობიდან და გაასახლეს ყუბანში (Энциклопедия, 1969).

ვ. სტაროსელსკი იყო რევოლუციური მოძრაობის მონაწილე რუსეთშიც. პარტიულ მუშაობას ეწეოდა ჩრდილოეთ კავკასიაში: იყო რსდმპ⁶ ყუბანის საოლქო კომიტეტის მდივანი; შემდეგ რსდმპ ჩრდილოეთ კავკასიის კავშირის კომიტეტის თავმჯდომარე; რსდმპ IV კონფერენციის დელაგატი; რსდმპ-ს წევრი 1907 წლიდან, ბოლშევიკი.

1908 წელს ვ. სტაროსელსკი ემიგრაციაში წავიდა საფრანგეთში. ცხოვრობდა პარიზში და ცხოვრების სახსარს შოულობდა ფოტოგრაფიით (Энциклопедия, 1969, ენციკლოპედია, 1985).

6. რსდმპ – რუსეთის სოციალისტურ – დემოკრატიული მუშათა პარტია

ვლადიმერ სტაროსელსკი 1916 წლის 26 აგვისტოს გარდაიცვალა პარიზში 55 წლის ასაკში. დაკრძალულია პარიზის პერ-ლაშეზის სასაფლაოზე (Энциклопедия, 1969).

ვ. სტაროსელსკის პირველ ცოლთან ჰყავდა ოთხი ქალიშვილი: ელენე, თამარი, მარია და ადა.

ვ. სტაროსელსკის გარდაცვალების შემდეგ მისი მეორე მეუღლე ვალენტინა სტაროსელსკაია ჩამოვიდა საქართველოში საფრანგეთიდან და თან ჩამოიყვანა ორი ვაჟი ვლადიმერი და იული.

ვ. სტაროსელსკის გამოქვეყნებული აქვს შრომები მევენახეობის, საქართველოში რევოლუციური მოძრაობის ისტორიისა და სხვა საკითხებზე (Энциклопедия, 1969, ენციკლოპედია, 1985).

პ. სახენიძეს (1970) მოჰყავს ცნობილი აგრონომი ერმილე ნაკაშიძის მიერ 1923 წელს გაზეთ „მიწის მუშაში“ დაბეჭდილი წერილი, სადაც ის წერს: „სამართლიანობა მოითხოვს პატივი ვცეთ ვ. სტაროსელსკის ხსოვნას. დაუდგათ ძეგლი საქარის მევენახეობა-მეღვინეობის საცდელ სადგურში და დავაარსოთ მისი სტიპენდია“. მართლაც – საქარის საცდელ სადგურს მიენიჭა ვ. სტაროსელსკის სახელი და მის ეზოში დაიდგა ვ. სტაროსელსკის ძეგლი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ლომინაშვილი რ., გაფრინდაშვილი გ. 1990. საქარის ვ. ა. სტაროსელსკის სახელობის საცდელი სადგური მისი დაარსების 100 წლისთავზე. მებაღეობის, მევენახეობის და მეღვინეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომათა კრებული. თბილისი. გვ. 3-40.

რამიშვილი რ. 2001. ქართული ვაზისა და ღვინის ისტორია (ისტორიულ – არქეოლოგიური და ამპელოგრაფიული გამოკვლევა). თბილისი. 240 გვ.

სახენიძე პ. 1970. ქართული ვაზის დიდი მოამაგე [ვ.ა. სტაროსელსკი]. თბილისი. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“. 114 გვ.

- სტაროსელსკი ვ. ა. 1985. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტომი 9. თბილისი. საქ. სსრ ენციკლოპედიის მთავარი სარედაქციო რედაქცია. გვ. 550.
- ჩარკვიანი კ. 1960. მეღვინეობა და მისი ადგილი საბჭოთა საქართველოს ეკონომიკაში. თბილისი. 245 გვ.
- Старосельский Владимир Александрович. 1969. Большая советская Энциклопедия: [в 30 т.] / под. ред. А. М. Прохоров - 3-е изд. - М.: Советская энциклопедия. 1969.v

ვლადიმერ სტაროსელსკის ნაშრომების ბიბლიოგრაფია აგრონომიაში

- სტაროსელსკი ვ.ა. 1897. მოკლე დარიგება ამერიკული ვაზის გაშენების შესახებ ქუთაისის გუბერნიაში / შედგენილი ვ. ა. სტაროსელსკის მიერ; თარგმანი თავ. ი.ზ. ანდრონიკაშვილისა. კავკასიის საფილოქსერო კომიტეტის გამომცემლობა. თბილისი. კ.პ. კოზლოვსკის ტიპოგრაფია. 24გვ.
- სტაროსელსკი ვ.ა. 1898. მოკლე დარიგება ამერიკული ვაზის გაშენების შესახებ ქუთაისის გუბერნიაში / შედგენილი ვ. ა. სტაროსელსკის მიერ; თარგმანი თავ. ი.ზ. ანდრონიკაშვილისა. მეორე გამოცემა. კავკასიის საფილოქსერო კომიტეტის გამომცემლობა. თბილისი. კ.პ. კოზლოვსკის ტიპოგრაფია. 24გვ.
- სტაროსელსკი ვ.ა. 1900. მოკლე დარიგება ამერიკული ვაზის გაშენების შესახებ ქუთაისის გუბერნიაში / შედგენილი ვ. ა. სტაროსელსკის მიერ; თარგმანი ი.ზ. ანდრონიკაშვილისა. მესამე დამატებული გამოცემა. კავკასიის საფილოქსერო კომიტეტის გამომცემლობა. თბილისი. კ.პ. კოზლოვსკის ტიპოგრაფია. 24გვ.
- სტაროსელსკი ვ. ა. 1901. სიტყვა თქმული ვ.ა. სტაროსელსკის მიერ კავკასიის საიმპერატორო სამეურნეო საზოგადოების 50 წლისთავისადმი მიძღვნილ საიუბილეო კრებაზე. ივერია. თბილისი. 17 ოქტ. #225. გვ. 2-3.
- სტაროსელსკი ვ. 1904. კატალოგი სახაზინო ამერიკანული საშენი ვაზებისა კავკასიაში 1904-1905 წლებისათვის. თბილისი. კ.პ. კოზლოვსკის ტიპოგრაფია. 9გვ.
- სტაროსელსკი ვ. 1904. პასუხი დ.გ. მდივნის წერილზე ქუთაისის გუბერნიაში ამერიკული ვაზის შეჩვევისა და ვენახების გახმობის შესახებ (წერილი რედაქციის მიმართ). „ცნობის ფურცელი“: ყოველდღიური გაზეთი. თბილისი. 10 მარტი. #2434. გვ.4.

- Старосельский В. А. 1892. Материали для ампелографии Кавказа. Выпуск 1. Закавказские сорта винограда. Шорапанский и Кутаисский уезды Кутаисской губернии. Издание Кавказского Филоксерного Комитета. Тифлиς. Типография К.П. Козловского. 24с.
- Старосельский В. А. 1897. Краткое наставление по культуре американских лоз в Кутаисской губернии. Издание Кавказского Филоксерного комитета. Типография К.П. Козловского. 26с.
- Старосельский В. А. 1900. Краткое наставление по культуре американских лоз в Кутаисской губернии. Издание Кавказского Филоксерного комитета. 2-е, пополненное издание. Типография К.П. Козловского. 28с.

ვლადიმერ სტაროსელსკის ნიგნი „ქუთაისის გუბერნიის შორაპნისა და ქუთაისის მაზრების ვაზის ჯიშები“ დღევანდელი გადასახედიდან

2020 წელს 160 წელი შესრულდება ერთ – ერთი გამორჩეული აგრონომისა და თავისი დროის ცნობილი პიროვნების ვლადიმერ სტაროსელსკის დაბადებიდან, რომელმაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა საქართველოს სოფლის მეურნეობის – კერძოდ, კი მევენახეობისა და მეღვინეობის – ისტორიაში. სწორედ ამ მნიშვნელოვან თარიღთან დაკავშირებით წარმოგიდგენთ მისი წიგნის „ქუთაისის გუბერნიის შორაპნისა და ქუთაისის მაზრების ვაზის ჯიშები“ ახალ გამოცემას.

ს. სტაროსელსკის აგრონომიული კარიერა მევენახეობის გარდამტეხ ეტაპს დაემთხვა, როდესაც ევროპულ ვაზს *Vitis vinifera* L. უდიდესი საშიშროება დაემუქრა ამერიკული წარმოშობის სოკოვანი დაავადებების (ჭრაქი და ნაცარი) და მავნებელი მწერი ფილოქსერასაგან, რამაც დრამატულად შეამცირა ვაზის ნარგაობა ევროპაში – მათ შორის საქართველოში – და საჭირო გახდა მევენახეობის გაძლოლის სისტემის ძირფესვიანი გარდაქმნა, რაც გულისხმობდა მცენარეთა დაცვითი ღონისძიებების სისტემატურ დანერგვას ვენახებში; ახალი რგოლის – მცნობის და სანამყენე მეურნეობის – ჩართვას ვაზის გამრავლებაში; საძირე ჯიშების გამოყვანას ვაზის ამერიკული სახეობების ბაზაზე; არსებული ჯიშური სორტიმენტისადმი ყურადღების გამახვილებას და ვაზის გენოფონდის დაცვის გააქტიურებას; ვენახის გაშენების სქემების შეცვლას; და ასე შემდეგ.

ევროპელ მეცნიერთა მცდელობამ – ახალ რეალობაში მყარი საფუძველი შეექმნათ მევენახეობის განვითარებისათვის – ძალიან მალე დადებითი შედეგები გამოიღო, რომელთაც შორისაც უდაოდ გამოკვეთილი ადგილი დაიჭირა ამერიკულ საძირეზე ევროპული ხარისხოვანი ვაზის ჯიშების მცნობამ და სანერგე მეურნეობის განვითარებამ. და ამ საქმის ხელმძღვანელად საქართველოში, კერძოდ კი დასავლეთ საქართველოში (მაშინდელი ქუთაისის გუბერნია), ვლადიმერ სტაროსელსკი გვევლინება, რომელმაც საქარის საცდელ სადგურში დაარსა პირველი ამერიკული ვაზის სანერგე და დაიწყო ნამყენი ნერგის წარმოება.

მიუხედავად წარმატებებისა, ევროპული მევენახეობა – ქართული მევენახეობა მათ შორის – ვერ გადაურჩა ერთ მნიშვნელოვან დანაკარგს: ეს იყო ევროპული ვაზის გენოფონდის ჯიშობრივი გაღარიბება, გამოწვეული სოკოვანი დაავადებებისა და ფილოქსერას ერთობლივი შემოტევის შედეგად. ბევრმა – განსაკუთრებით დაავადებების მიმართ მგრძობიარე ჯიშმა – ვერ გაუძლო შემოტევას და სამუდამოდ გაქრა.

მიხვდნენ რა ამ საშიშროებას, ევროპელმა მევენახეებმა გააქტიურეს ჯერ კიდევ ადრე ცნობილი მეთოდი ვაზის ჯიშების აღწერისა და საკოლექციო დაცვისა, რომელიც მე-19 საუკუნის რეალობაში განსაკუთრებით აქტუალური გახდა. შედეგად, გაჩნდა ბევრი ახალი საკოლექციო ნარგაობა, გაიზარდა მათში დაცული და აღწერილი ვაზის ჯიშების რაოდენობა. ამან კი გამოიწვია ამპელოგრაფიული კვლევის მეთოდების დახვეწა და განვითარება, აღწერის შესაბამისი სტადარტების დამკვიდრება.

შემოთქმული რეალობა საქართველოშიც მალე დადგა. იმავე მე-19 საუკუნის ბოლოსათვის საქართველოშიც დაიწვეს ჯიშებმა გაქრობა – ზოგიერთი წარსულ დროში მოისვენებოდა უკვე. გაჩნდა წუხილი დანაკარგისა და შიში ღვინოების გაღარებებისა (ჯავახიშვილი, 1934). მაგრამ მსგავსად ევროპული მევენახეობისა იწყება ევროპული ღონისძიებების გატარება საქართველოშიც. და მათ შორის: კავკასიის ფილოქსერას კომიტეტის იწყებს შნარის მევენახეობა – მეღვინეობის აღწერას; 1890 წელს საქარის ამერიკული ვაზის სანერგე აშენებს 12 იმერული ვაზის ჯიშის კოლექცია; და 1893 წელს ვ. სტაროსელსკის ავტორობით იბეჭდება პირველი კლასიკური დასურათებული ამპელოგრაფია სათაურით „ქუთაისის გუბერნიის შორაპნისა და ქუთაისის მაზრების ვაზის ჯიშები“.

ვ. სტაროსელსკის ნაშრომის უპირველესი მნიშვნელობა ისაა, რომ ის ამ ჟანრის პირველი წიგნია საქართველოში, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა აღნიშნული მიმართულების განვითარებას ჩვენში და შექმნა მნიშვნელოვანი მემკვიდრება 21-ე საუკუნის ამპელოგრაფიების ჩათვლით.

შემდეგ უნდა აღინიშნოს მისი შესაბამისობა მაშინდელ ევროპულ ამპელოგრაფიებთან, რომელთაც ის თამამად უტოლდება მასალის გადმოცემის სიძლიდრით და სტილით, ამპელოგრაფიული ტერმინოლოგიით, ვიზუალური მასალის არსებობით.

უდაოდ საინტერესოა ინფორმაცია უშუალოდ ჯიშების ისტორიისა და მათი პროდუქციის შესახებ:

„კრახუნა შემოტანილი იქნა კულტურაში კახეთიდან 25 წლის წინ, ქუთაისის მაზრის სოფ. სვირის ერთ-ერთი გლეხის მიერ“; „კამური თეთრი ძალიან ფასობს ... შორაპნის ... მაზრაშიც“ (და ეს მაშინ, რომ ეს ჯიში აღარავის მოჰყავს ახლა ამ მხარეში); „არგვეთული საფერე ცნობილია **შავას** ან **კობახიძის** საფერის სახელითაც, არცთუ დიდხანია რაც გავრცელდა შორაპნის მაზრის სოფელ არგვეთაში, თუმცა მისი წარმოშობის ისტორია უცნობია“ და ა.შ.

ადანასურის „ღვინო მომჟავოა, კარგად შენახვადი, სასიამოვნო გემოთი და სურნელით, ვარდისფერი“; კამური შავი „იძლევა მაგარ ღვინოს საშუალო ღირსების მქონეს“; „ციცქა იძლევა მაგარ, საუკეთესო ხარისხის თეთრ ღვინოს“; ოცხანური საფერე „ადგილობრივი წარმოშობისაა, უხვმოსავლიანი. ღვინო ცუდი დგება, მაგრამ მისი ჭაჭა ფართოდ გამოიყენება სხვა ჯიშის ღვინოების შესაღებად და ფასობს ძვირად, ვინაიდან სძენს მათ სასიამოვნო ბუკეტს“ და ა.შ.

ვ. სტაროსელსკის წიგნი აღნიშნული აქვს ივ. ჯავახიშვილს (1934), რომელიც მას მოიხსენიებს როგორც „პირველ ამპელოგრაფიულ ნაშრომს“ და ამბობდს, რომ „ამ საუცხოვო წიგნში იმერეთის 12 ყურძნის ჯიშის (ადანასური პატარა და დიდი, კამური შავი და თეთრი, ციცქა, კაპისტონი, რკო, ცოლიკაური, ოცხანური საფერე, არგვეთული საფერე, კრახუნა და კუნძა) სრული ამპელოგრაფიული აღწერილობა და მშვენივრად შესრულებული მათი ნახატებიც არის მოთავსებული“. იქვე ივ. ჯავახიშვილი (1934) აღნიშნავს, რომ „ამ ნაშრომის ნაკლს მხოლოდ ის გარემოება შეადგენს, რომ მის ავტორს არც ერთი მანამდე გამოქვეყნებული წყარო არც დასახელებული და არც გამოყენებული არ აქვს“.

ვ. სტაროსელსკის ნაშრომს მნიშვნელობას ანიჭებდნენ შემდეგი დროის მევენახეებიც. მაგალითისთვის მოგვყავს დ. ტაბიძის „მევენახეობის განვითარება საქართველოში“ (1950) და ნ. კეცხოველის, მ. რამიშვილისა და დ. ტაბიძის „საქართველოს ამპელოგრაფია“ (1960), სადაც ვხვდებით ვ. სტაროსელსკის აღნიშნული წიგნის ციტირებას ამ ავტორიტეტული მეცნიერების მიერ.

„ქუთაისის გუბერნიის შორაპნისა და ქუთაისის მაზრების ვაზის ჯიშები“ ახალი გამოცემისათვის მომზადების დროს გადაწყდა, რომ ის

გადმოღებული ყოფილიყო ძველი რუსული ენიდან ახალ რუსულ ენაზე და თარგმნილიყო ქართულად (თარგმანი შეასრულა ბ. მაღრაძემ). ამასთანავე, ამ გამოცემაში ორივე ეს ენა იქნა გამოყენებული, რათა გაზრდილიყო მისი პოტენციური მოხმარების გეოგრაფია ქართველი და რუსულენოვანი მკითხველებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- კეცხოველი ნ., რამიშვილი მ., ტაბიძე დ. 1960. საქართველოს ამპელოგრაფია. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი. 439 გვ.
- ტაბიძე დ. 1950. მევენახეობის განვითარება საქართველოში. გამომცემლობა „ტექნიკა და შრომა“. თბილისი. 84 გვ.
- ჯავახიშვილი ივ. 1934. მევენახეობა. წიგნში: საქართველოს ეკონომიკური ისტორია, წიგნი II. (გამოყენებულია: ივ. ჯავახიშვილი. თხზულებანი თორმეტ ტომად. ტომი. 5. თბილისი. 1986. გვ. 301-618)

ვლადიმერ სტაროსელსკი

ქუთაისის გუბერნიის
შორაპნისა და ქუთაისის
მაზრების ვაჭის ჯიშები

მასალები კავკასიის ამპელოგრაფიისათვის

გამოცემა I

ამიერკავკასიის ვაზის ჯიშები

ქუთაისის გუბერნიის
შორაპნისა და ქუთაისის მაზრები

შეადგინა ვ. ა. სტაროსელსკიმ

კავკასიის სახელმწიფო ქონების
სამინისტროს აგრონომმა

კავკასიის ფილოქსერას კომიტეტის გამოცემა

ტიფლისი, 1893

კ. პ. კოზლოვსკის ტიპოგრაფია.
გოლოვინის პროსპექტი #12

Материалы для ампелографии Кавказа

Выпуск I

Закавказские сорта винограда

Шорапанский и Кутаисский Уезды
Кутаисской губерний

Составил В. А. Старосельский

Агроном Министерства
Государственных Имуществ на Кавказе

Издание Кавказского Филоксерного Комитета

Тифлис, 1893

Типография К.П. Козловского.
Головинский проспект № 12

კავკასიაში რკინიგზის გაყვანის და სხვა სატრანსპორტო გზების თანდათანობით გაუმჯობესების შემდეგ კავკასიურმა ღვინოებმა დაიწყეს ბაზრების მყარად ათვისება მხარის მიღმა. აღნიშნულს დიდად შეუწყო ხელი მსხვილი ღვინით მოვაჭრეებისა და მომხმარებლებისათვის კავკასიური ღვინოების ღირსებების გაცნობამ მოსკოვის, ოდესის, პარიზისა და სხვა დიდი ქალაქების გამოფენებზე. ღვინოებზე მოთხოვნილების და ფასის ზრდასთან ერთად გაიზარდა ვენახების შემოსავალიც, და ამასთან ერთად, მოხდა ვენახის ფართობების ზრდაც მხარის ბევრ რაიონშიც.

მაღალი შემოსავალი, რომელიც მოაქვს მევენახეობას მხარის ზოგიერთ რაიონში, სხვა ფაქტორებთან ერთად, განპირობებულია ვაზის ჯიშების სწორი შერჩევითაც. აქედან გამომდინარე, ბევრი ადგილობრივი ჯიში იმსახურებს მებაღეების ყურადღებას თავიანთი ხარისხის გამო. ამის გარდა, კავკასიის ზოგიერთი რაიონისათვის, კლიმატური თავისებურებებიდან გამომდინარე, ადგილობრივ ჯიშებს დიდი მნიშვნელობა იმიტომაც ენიჭებათ,

С проведением на Кавказе железных дорог и постепенным улучшением других путей сообщения, кавказские вина начали находить себе прочные рынки вне пределов края. Этому весьма много содействовало также ознакомление крупных винооторговцев и потребителей с достоинством кавказских вин на выставках в Москве, в Одессе, в Париже и в других городах. С увеличением спроса и цен на вина поднялась доходность виноградников, а вместе с тем во многих районах края заметно стала увеличиваться и площадь их.

Высокая доходность, приносимая виноградарством в некоторых частях края, в числе других причин, в значительной степени обуславливается соответственным выбором сортов винограда, и в этом отношении многие из местных сортов заслуживают полного внимания соводоводов по своим качествам. Кроме того, для некоторых районов Кавказа, в особенности отличающихся своеобразными климатическими условиями, местные сорта

რომ ისინი აქ უკვე მრავალსაუკუნოვანი კულტურის მიერ არიან გამოცდლი.

ბევრი ორიგინალური და ძვირფასი ჯიში არსებობს ამიერკავკასიის თითქმის ყველა მევენახეობის რაიონში და ნაწილობრივ ჩრდილო კავკასიაშიც, რომლებიც გამოყენებული არიან როგორც ღვინის დასამზადებლად, ასევე სასუფრედ. მათ შორის ზოგიერთმა, როგორცაა, მაგალითად კახური ჯიში საფერავი, რეგიონს მიღმაც გაითქვა სახელი. სამწუხაროდ, კავკასიური ვაზის ჯიშებისათვის დღემდე არაა შედგენილი დაწვრილებითი სამეცნიერო აღწერილობა. მეტიც – ცალკეული მევენახეობის რაიონების მიხედვით ჯერ კიდევ უცნობია ყველა ჯიში და დაუდგენელია მათი ზუსტი და ერთგვაროვანი ნომენკლატურაც.

წინამდებარე გამოცემა განხორციელებულია კავკასიის ფილოქსერის კომიტეტის მიერ მევენახეობისა და მეღვინეობის ლიტერატურაში ზემოთაღნიშნული ხარვეზის გამოსწორების მიზნით. ამ გამოცემამ, რომელიც პერიოდულად გამოვა ხოლმე ცალკეული გამოცემების სახით, უნდა მოიცვას მხარის ძირითადი მევენახეობის რაიონების ვაზის ჯიშების აღწერილობა.

имеют большое значение ещё и потому, что они уже испытаны вековой культурой.

Много оригинальных и ценных сортов винограда, как идущих на приготовление вина, так и столовых, имеется почти в каждом винодельческом районе Закавказья, отчасти и на Северном Кавказе. Некоторые из этих сортов получили уже известность далеко за пределами края, как, напр., кахетинский сорт саперави. – Кавказским сортам винограда до сего времени не составлено, однако, подробного научного описания; даже не приведены еще в известность все имеющиеся в отдельных винодельческих районах края сорта и не устоявлена точная и однообразная их номенклатура.

Настоящее издание принято Кавказским Филоксерным комитетом с целью пополнит указанный пробел в нашей литературе по винограду и виноделию. Издание это будет выходит отдельными выпусками и должно обнять описание местных сортов винограда в главнейших винодельческих районах края.

წინასიტყვაობა

ეჭვგარეშეა, რომ მეღვინეობას თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს ამიერკავკასიის სასოფლო-სამეურნეო და ეკონომიკურ ცხოვრებაში. თუმცაღა არ შევცდებით თუ ვიტყვით, რომ ამ სფეროში ჩვენ არ გავგაჩნია არათუ რაიმე სოლიდური კვლევითი ნაშრომი, არამედ ელემენტარული ცნობარიც კი საღვინე ვაზის ჯიშების იმ დიდ მრავალფეროვნებაზე, რომელიც ამიერკავკასიის სხვადასხვა ადგილებში არიან კულტივირებული. ამავდროულად, ამიერკავკასია ითვლება ვაზის სამშობლოდ და გააჩნია უდიდესი ასორტიმენტი, რომელთა გაცნობაც ჩვენ მევენახეებს საშუალებას მისცემდა წარმოებიდან განედევნათ ნაკლებგამოსადეგი დაბალხარისხოვანი ჯიშები და ჩაენაცვლებინათ ისინი სხვა რეგიონებიდან შემოტანილი უკეთესი ჯიშებით, დაეხვეწათ არსებული საუკეთესო მასალა, მოეძიათ ოპტიმალური ჯიშები იმ რეგიონებისათვის, სადაც მევენახეობა ამჟამად იწყებს აღორძინებას. გარდა ამისა, ჩვენი მევენახეობა ახლა განიცდის მძიმე კრიზისს. ზოგიერთ რაიონ

Предисловие

Не подлежит сомнению, что виноделие играет важную, выдающуюся роль в сельскохозяйственной - экономической жизни Закавказья; однако, мы не ошибемся, если скажем, что в этой области у нас нет ни одного солидного исследования, или даже элементарных сведений о многочисленных винных сортах винограда, культивируемых в различных местностях Закавказья. Между тем Закавказье считается родиной виноградной лозы и обладает громадным ассортиментом, знакомство с которым дало - бы возможность нашим виноградарям изгнать из культуры худшие, мало пригодные сорта и заменить их лучшими, позаимствованными из других районов, заняться усовершенствованием лучшего матерьяла, найти наиболее пригодные сорта лоз для тех местностей, где виноградарство возникает вновь. Кроме того, виноградарство наше переживает тяжелый кризис. Местами, как, например, в Мингрелии и Гурии, криптогамические болезни уже

ნებში, როგორცაა, სამეგრელო და გურია, კრიპტოგამიულმა დაავადებებმა უკვე გაანადგურეს საუკეთესო და უწინ ცნობილი ვაზის ჯიშები და დღეს მათზე მხოლოდ მოგონებებიაა შემორჩენილი. ეჭვგარეშეა, ასეთივე საშიშროება ემუქრებათ სხვა ჯიშებსაც მაშინ, როცა ამერიკული ჯიშების გამოყენება დაიწყება საძირედ ჩვენი ევროპული ვაზისათვის. ჩვენი ასორტიმენტის ასეთი დეტალური გაცნობა იმ დროს საშუალებას მოგვცემს, რომ არსებული მასალიდან გავაკეთოთ უფრო მიზნობრივი არჩევანი მცნობისათვის და ქვეყნისათვის შევინარჩუნოთ ღვინის მწარმოებელი უკეთესი ჯიშები.

ყველა ამ პრაქტიკულმა მოსაზრებამ და სუფთა სამეცნიერო ინტერესმა გადაგვანწყვეტინეს შესაძლებლობის ფარგლებში შეგვესწავლა ამიერკავკასიის ვაზის ჯიშები. მაგრამ ეს დავალება არცთუ ისე იოლი აღმოჩნდა. ჩვენ მოგვიწია ერთი და იგივე რაიონში, ერთი და იგივე ჯიშების დასახელებაში შექმნილ უკიდვგანო ქაოსში გარკვევამ; შევისწავლეთ როგორც ადგილობრივი ტოპოგრაფიული და ნიადაგის თავისებურებებით გამოწვეული შემთხვევითი გადახრები, ასევე კრიპტოგამიული დაავადებების

погубили лучшие и недовно еще известные сорта виноградных лоз, о которых теперь сохранились лишь воспоминания, и нет сомнения, что такая - же участь постигнет большинство наших сортов, когда американские виды будут служить подвоями для нашей европейской лозы. Подробное знакомство с нашими сортами даст тогда возможность сделать наиболее целесообразный выбор матерьяла для прививок и сохранить для страны лучших производителей вина.

Все эти практические соображения и чисто научный интерес побудили нас попытаться по возможности изучить Закавказские сорта винограда. Задача эта оказалась не легкой. Нам приходилось разбираться в невероятной путанице названий одних и тех - же сортов, даже в пределах одного и того-же района, изучить как случайные отклонения в тип каждого сорта, зависящая от местных топографических и почвенных условий и от способов культуры лозы, так и те глубокие временные отклонения, которые возникли под влиянием криптогамических болезней, столь сильно порожавших наши

მიერ დროის განმავლობაში გამოწვეული ღრმა დროითი ცვლილებებიც, რომელთაც ბოლო 20-25 წლის მანძილზე საშინლად დააზიანეს ჩვენი ვენახები.

წინამდებარე ნაშრომში მოცემულია ორიგინალურ ზომებში დასურათებული და აღწერილი შორაპნისა და ქუთაისის მაზრების მხოლოდ 11 საღვინე ვაზის ჯიში; სამომავლოდ ჩვენ ვგეგმავთ ამ მასალის ისეთი დეტალებით შევსებას, როგორცაა ახალგაზრდა ყლორტის, პწკალის, რქის განივი ჭრილის სურათები და ა.შ. აგრეთვე, იგეგმება მევენახეებისათვის სხვა გავრცელებული ჯიშების გაცნობა, და ბოლოს – მათი გავრცელების დეტალური რუკის და ყურძნის წვენისა და ღვინის შეფასებისათვის საჭირო ანალიტიკური ცხრილის მოცემაც. ბოლო ამოცანა მოითხოვს 2-3 წლიან დაკვირვებებს, რომელსაც უკვე 1890 წლიდან წარმოებს ჩვენს მიერ.

დასასრულს, თავს მოვალედ ვთვლი მადლობა გადავუხადო იმ პირებს, ვინც მეხმარებოდნენ ამ გამოცემის მომზადებაში, კერძოდ კი ი. ა. სტაროსელსკის, ს. ნ. ტიმოფეევს და ს. ა. სააკოვს.

ვ. სტაროსელსკი
ტიფლისი
5-დეკემბერი 1892 წ.

виноградники в течение последних 20-25 лет.

В настоящем труде срисованы в натуральную величину и описаны только 11-ть винных сортов Шорапанского и Кутаисского уездов; впоследствии мы имеем в виду пополнит этот материал некоторыми деталями, как-то: рисунками молодых побегов, усиков, продольных разрезов ветвей и пр., а также ознакомить виноградарей с другими распространенными сортами винограда и наконец, дать подробную карту их распространения и таблицу аналитических данных для оценки достоинства сока и вина из каждого сорта. Последняя задача требует еще 2-3 -х лет наблюдений, которое производится нами с 1890 года.

В заключение считаю своим долгом выразить глубокую благодарность лицам, помогавшим мне при составлении этого выпуска – Ю. А. Старосельскому, С. Н. Тимофееву и С. А. Саакову.

В. Старосельский.
Тифлисъ
5-го Декабря 1892 г.

ადანასური

სინონიმი - **მაღლარი.**

ვაზი ძლიერი ზრდისაა. შტამბი მსხვილია. ძველი ქერქი მუქი - რუხი, ახალგაზრდა კი რუხი - ნაცრისფერია იმავე ფერის განივი ზოლებით.

რქები მრავალწახნაგოვანია, ძალიან გრძელია, 4-5 საჟენამდე სიგრძის და 2,5 სანტიმეტრამდე დიამეტრით ფუძეში.

ყლორტები რუხი - მწვანე, მოგვიანებით კი მუქი - ვარდისფერია წვრილი, ხშირი განივი ზოლებით და ალაგ-ალაგ კი წვრილი რუხი ქერცლით. მერქანი საშუალო სიმკვრივისა, მკვეთრად გამოხატული სხივებით. გულგული ფხვიერია, მისი დიამეტრიც რქის დიამეტრის 0,5-ის ტოლია. მუხლები ძალიან დაბერილია, მოწითალო ფერისა ლაქებით. მუხლთაშორისები გრძელია. მუხლებში ტიხრები ოვალურია.

კვირტები დიდია, რუხი - წითელი, თითქმის სფეროსებური. ახალგაზრდა ფოთოლაკები სხვადასხვა ფორმისაა: ნაწილი ხუნთნაკვთიანია ღრმა ქინძისთავისმაგვარი ნაკვეთებით, რომელიც აღწევს ფოთლის ფირფიტის ორ მესამედამდე, ნაწილი კი სუსტად

ადანასური

Синоним - **маглари.**

Куст сильно растущий. Ствол толстый. Старая кора темно-бурая; молодая - серо-бурая, с продольными рубчиками того же цвета.

Ветви многогранные, очень длинные, до 4-х сажень и до 2,5 сантиметров в диаметре у основания.

Побеги буровато-зеленные, позднее розовато-бурые, покрыты густо мелкими продольными рубчиками и кое - где маленькими бурыми чечевиками. Древесина средней плотности, с резко выраженными лучами. Сердцевина рыхлая. Диаметр её равен 0,5 диаметра ветви. Узлы сильно вздутые, с красноватым оттенком. Междоузлия длинные. Перегоротки в узлах овальные.

Почки большие, буро - красные, почты шарообразные. Молодые листочки различной формы: одни из них пятилопастные, с глубокими булавовидными выемками, достигающими до двух третей листовой пластинки; другие - с слабо выраженными лопастя-

Аданасури.

გამოკვეთილი ნაკვეთებით ან დაუნაკვეთავია. ფირფიტის კიდეები დაკბილულია საშუალო ზომის კონუსური კბილებით. ფირფიტის ქვედა მხარე დაფარულია ხშირი, ხოლო ზედა მხარე კი - იშვიათი მონაცრისფრო ბუსუსით.

ფოთლები მრგვალია, 20 სმ დიამეტრის, ხუთნაკვეთიანია, ღრმა ნაკვეთებით. გარდა დანაკვეთულისა, იშვიათად გვხდება დაუნაკვეთავი ფოთლებიც. ფოთლის პარენქიმა ფაშარია, სქელი და მუქი - მწვანე ფერის. ძარღვები ღია - მწვანეა, საშუალო სიმსხოსი. კიდეები დაკბილულია; კბილები დიდა და კონუსური. ყუნწისა და კიდის ამონაკვეთები ღიაა, ხოლო ზედა ამონაკვეთები, ჩვეულებრივ, დახურულია. ფოთლის ფირფიტის ზედაპირი ოდნავ დანაოჭებულია და მუქი - მწვანე ფერისაა; ქვედა მხარე შებუსებულია და მოვერცხლისფრო - მომწვანოა. ყუნწი ძალიან გრძელია 15 - 17 სმ, გვერდებიდან შეჭყლეტილი, მომწვანო, მოწითალო შეფერვით.

პწკალები გრძელია, წვრილი, ჩანგლისებურად დატოტვილი და ვარდისფერი.

მტევნები პატარა და მეჩხერია, ან პირიქით, დიდი და კუმსი გამოდინარე ვაზის ფორმირების სისტემიდან და მოვლის პირობებიდან. (სურ. 1-ზე ნაჩვენებია მა-

მი или цельные. Края пластинок зубчатые; зубцы конические, средней величины. Листовая пластинка одета с нижней стороны густым, а с верхней - редким сероватым пухом.

Листья округлые, до 20 сантимет. в диаметре, пятилопастные, с глубокими выемами. Между лопастными листьями встречаются изредка цельные. Листовая паренхима рыхлая, толстая, темно - зеленого цвета. Нервы светло - зеленые, средней толщины. Края зубчатые; зубцы большие, конические. Черешковая и боковые выемки открытые, а верхушечные, обыкновенно, закрытые. Верхняя сторона листовой пластинки слегка шагреневидная, темно - зеленого цвета, нижняя - пушистая, серебристо-зеленая. Черешок очень длинный-до 15 - 17 сантиметров, сжатый с боков, зеленый, с красным оттенком.

Усики длинные, тонкие, вилообразно разветвленные, розоватые.

Грозди небольшие и рыхлые, или же, наоборот, большие и плотные, в зависимости от системы формирования Куста и ухода за ним. (На рис. 1- изображена гроздь аданасури с високоштамбового Куста, растущего в виде дерева;

Аганасуру.

ღალ შტამბზე მოზარდი ადანასურის მტევანი; სურ. 2 კი საშუალო სიმაღლის შტამბზე საუკეთესოდ მოვლილი ვაზის მტევანი). კლერტი მსხვილია. მარცვლის ყუნწი საშუალო ზომისაა, წვრილია და მარცვალთან შეერთების ადგილზე ძალიან გამსხვილებულია. მარცვალი მუქი – იისფერია, მსხვილი, მრგვალი და ცვილით დაფარული. კანი სქელია, ელასტიური. რბილობი მწვანეა, წვნიანი. წვენი მოყვითალო – მოვარდისფერია.

ღვინო მომჟავოა, კარგად შენახვადი, სასიამოვნო გემოთი და სურნელით, ვარდისფერი.

ჯიში მოსავლიანია, ძალიან გავრცელებულია, ვაზი ყველაზე ხშირად ფორმირებულია **მაღლარის** ფორმით, ე. ი. ეხვევა ხეებზე; ასევე გვხვდება როგორც **ოღისნარი** – მაღალშტამბიანი, და **დაბლარიც** ე.ი. დაბალშტამბიანი ფორმებად.

კვირტები იშლება ადრე. ყვავილობს მაისის ბოლოს; მწიფდება ოქტომბრის მეორე ნახევარში.

ადანასურს ძლიერ აზიანებს ჭრაქი. ის ფართოდაა გავრცელებული მდინარე ყვირილის მარცხენა სანაპიროზე, მდ. ჩხერიმელას ხეობის გასწვრივ და მდ. ძირულას დაბლობებში, მაგრამ როგორც გაბატონებული ჯიში გვხვდება ქუთაისის მაზრის სოფ. დიშში და შორაპნის მაზრის სოფ. ხორითში.

на рис. 2 – гроздь с Куста со штамбом средней высоты, ползовавшегося притом прекрасным уходом). Гребень толстый. Плодоножки средней величины, тонкая, сильно утолщенная в местах соединения с ягодой. Ягоды темнофяловые, крупные, круглые, с сизым налетом. Кожица толстая, эластичная. Мясо сочное, зеленое. Сок желто – розовый.

Вино кисловатое, хорошо сохраняющееся, с прятным вкусом и запахом, розоватого цвета.

Сорт урожайный, очень распространенный, формируется чаще в виде **маглари**, т. е. лоз, вьющихся на деревьях, но встречается и в виде **олехнари** – Кустов с высоким штамбом, и **даблари**, т. е. низкостамбовых Кустов.

Почки разverzаются рано. Цветет в конце мая; плоды созревают во второй половине октября.

Ананасури сильно страдает от мильдю. Он довольно распространен на левом берегу р. Квирилы, по течению р. Чхеримелы и в низовьях р. Дзирулы, но как преобладающий сорт встречается в с. Дыми, Кутайского уезда, и в с. Хорити и смежных с ним, Шорапанского уезда.

შავი - კამური

ვაზი საშუალო ზრდის სიძლიერისაა. შტამბი საშუალო სიმსხო-სი. ძველი ქერქის ფერი რუხი - წითელია.

რქები გრძელია, წვრილი და რუხი - წითელი. ახალგაზრდა ყლორტი მომწვანო - მოყვითალო ფერისაა, მკვეთრად შესამჩნევი განივი ზოლებით. მუხლთაშორისებიც ამავე ფერისაა, გვერდებზე შებრტყელებული. მერქანი საშუალო სიმკვრივისაა.

პწკალები 15 სმ სიგრძისაა, ჩანგლისებურად დატოტვილი.

ფოთლები დიდია, ხუთნაკვთიანი, ზედა ამონაკვთები დახურულია; ისინი ჩაღრმავებული არიან ფირფიტის ორ მესამედამდე და უფრო მეტზეც. გვერდითი ნაკვთები პატარაა და ღია. ყუნწის ამონაკვთი ღრმაა და დახურული. ფოთლის კიდეები არათანაბრად დაკბილულია. ფოთლის ფირფიტა მუქი მწვანე ფერისაა, ოდნავ დანაოჭებული; ქვედა მხარე დაფარულია მოკლე და სუსტი თეთრი ბუსუსებით. ძარღვები წვრილია, ღია მწვანე. ყუნწი გრძელია, ცილინდრული.

შავი - Камური (черный)

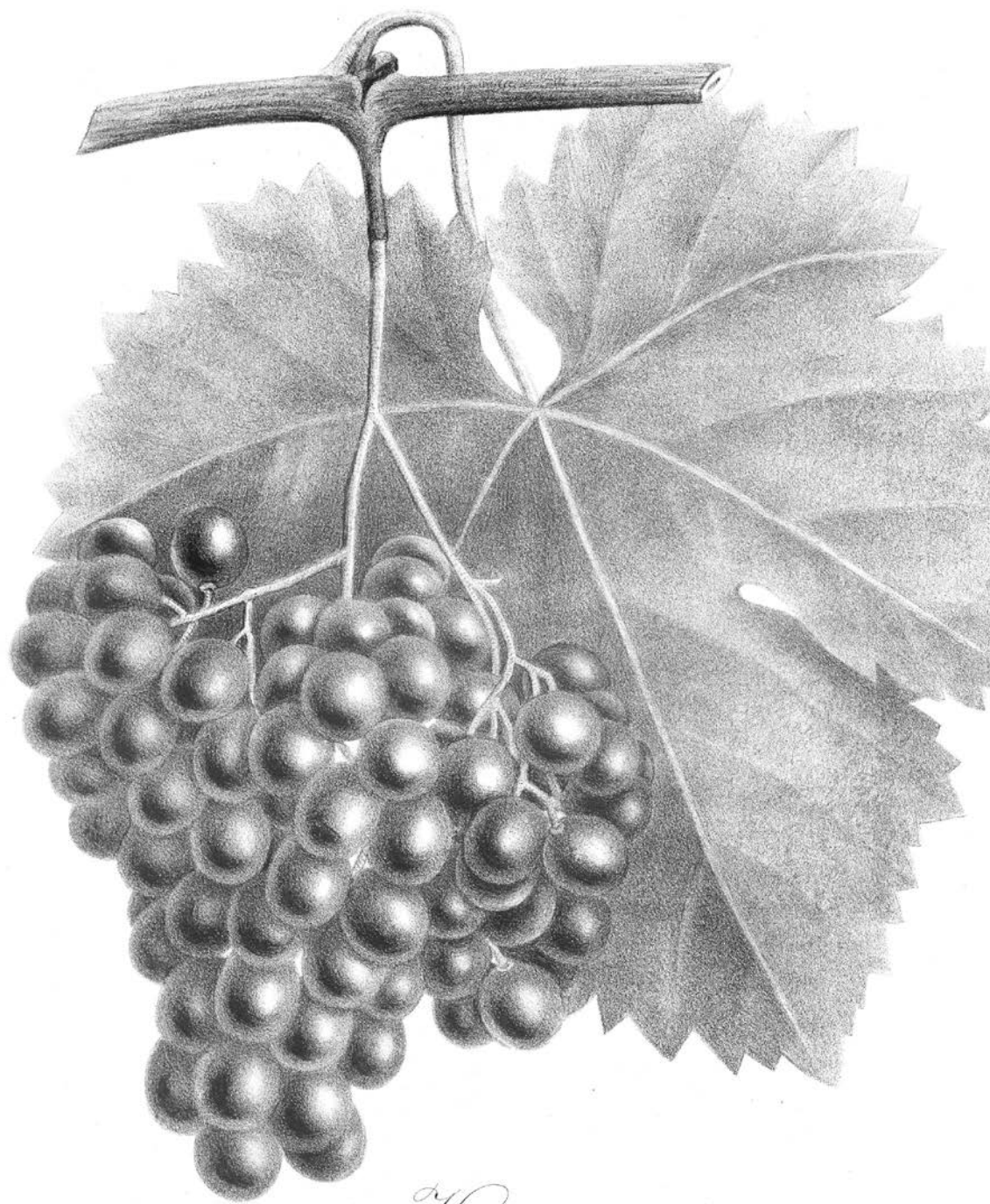
Куст посредственного роста. Ствол средней толщины. Цвет старой коры красно - бурый.

Ветви длинные, тонкие, красно-бурые. Молодые побеги зеленовато - желтого цвета, с резко заметными продольными рубчиками. Междоузлия средней величины. Узлы такого-же цвета, сплюснутые с боков. Древесина средней плотности.

Усики виллообразно разветвленные, длиной до 15 сантим.

Листья большие, пятилопастные. Верхушечные выемки закрытые; они углубляются до двух третей листовой пластинки и более; боковые - мелкие и открытые. Черешковая выемка глубокая, закрытая. Края листа неправильно-зубчатые. Листовая пластинка темно - зеленая, слегка шагреневидная; нижняя сторона её одета коротким и редким белым пушком. Нервы тонкие, бледно - зеленые. Черешок длинный, цилиндрический.

Гроздь большая, крылатая, очень рыхлая. Ножка гребные и плодоножки длинные. Ягоды

Калурия (черная)

მტევანი დიდია, ფრთიანი, ძლიერ მენხერი. მტევნის ყუნწი და მარცვალის ყუნწი გრძელია. მარცვლები შავია, დაფარულია სუსტი ცვილისებური ნაფიფქით, ელიფსური ფორმის, ხორციანი, რბილობი თეთრია. წვენი ღია-ვარდისფერია, კანი უხეში.

შავი კამური, ანუ კამური შავი, ფორმირებულია **მაღლარის** სახით, ყვავილობს მაისის შუა რიცხვებში, მწიფდება სექტემბრის ბოლოს. ახასიათებს არამდგრადი მოსავლიანობა. ძალიან ზიანდება ჭრაქისა და ნაცრისაგან და იძლევა მაგარ ღვინოს საშუალო ღირსების მქონეს. კამური გვხვდება ხშირად, მაგრამ ძალიან იშვიათად ქმნის დიდ ერთიან ნარგაობებს.

черные, с легким сизым налетом, эллиптические, мясистые, мясо белое. Сок светло розовый, кожа жесткая.

Черный Камури, или Шави-Камури, разводится в виде **маглари**, цветет в половине мая, созревает в конце сентября. Урожайность его очень непостоянная. Он сильно страдает от мильдю и оидиума и дает крепкое вино, среднего достоинства. Встречается камури часто, но очень редко составляет большие сплошные насаждения.

თეთრი - კამური

ვაზი ძლიერი ზრდისაა. შტამბი საშუალო სიმსხოლი. ძველი ქერქი რუხი - წითელია, ხოლო ახალი იგივე ფერისაა, ოღონდ ოდნავ ბაცი.

რქები გრძელია, წვრილი და მრავალწახნაგოვანი. ახალგაზრდა ყლორტები მწვანეა, მოწითალო ელფერით, მომწიფებული რქები - წითელია, მისი ზედაპირი სუსტადაა დასერილი და მოფენილია ძალიან წვრილი ღია-რუხი ქერცლით. მერქანი საშუალო სიმკვრივისაა. მუხლები სუსტადაა განვითარებული, წაგრძელებული, ოვალური ტიხრებით.

პწკალები ძალიან გრძელია, 30 სმ-მდე სიგრძის, ჩანგლისებურად დატოტვილი.

კვირტები დიდი არაა, სამწახნაგოვანი, რუხი - წითელი ფერის.

ფოთლები საშუალო ზომისაა. ფოთლის ზედა ამონაკვეთები ღრმავდებიან ფოთლის ფირფიტის მეოთხედამდე; გვერდითი ამონაკვეთები ოდნავ შესამჩნევია, ან საერთოდ არ აქვს. ფოთლის კიდეები დაკბილულია ხერხისებურად. ფოთლის ფირფიტა ღია მწვანეა, ქვედა მხა-

Тетри - Камури (белый)

Куст сильного роста. Ствол средней толщины. Старая кора красновато - бурая; молодая - того же цвета, но несколько светлее.

Ветви длинные, тонкие, многогранные. Молодые побеги зеленые, с красным оттенком, зрелые побеги - красные; поверхность их слабо рубчатая и усеяна очень мелкими светло-бурыми чечевичками. Древесина средней плотности. Узлы слабо развитие, с продолговатыми, овальными перегородками.

Усики очень длинные, до 30 сантим., виллообразно разветвленные.

Почки небольшие, трехгранные, буро - красного цвета.

Листья средней величины. Верхушечные лопастные выемки углубляются до четверти листовой пластинки; боковые - лишь слегка заметны или совсем отсутствуют. Края листа виллообразно - зубчатые. Листовая пластинка светло - зеленая; нижняя сторона светлее верхней и одета легким и редким

რე ზედაპირზე უფრო ღიაა და დაფარულია სუსტი და იშვიათი შებუსვით. ფოთლოვანი პარენქიმა წვრილი და ნაზია. ძარღვები წვრილია, მოწითალო ფერის. ყუნწი გრძელია, განივ ჭრილში თითქმის მომრგვალებული, მოწითალო ფერის.

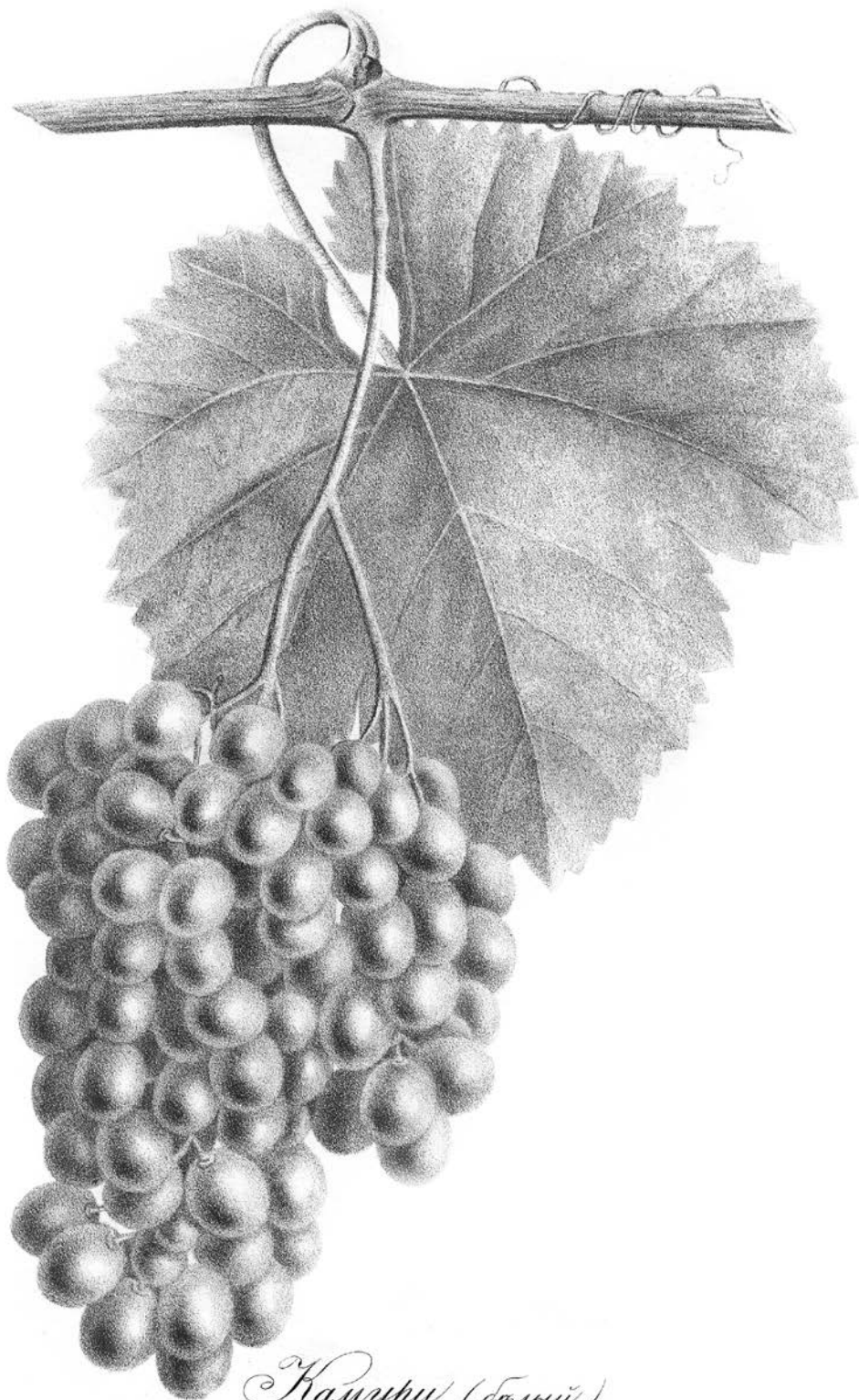
მტევანი დიდაა. კლერტი გრძელია გვერდითი განშტოებებით, წვრილი, ნაზი. მარცვალის ყუნწი საშუალო ზომისაა, წვრილი, მარცვალთან შეერთების ადგილზე ოდნავ გამსხვილებული. მარცვალი მსხვილია, ოდნავ წაგრძელებული, ნაზი ელასტიური კანით, რომელზედაც მიმოხეულია შავი წერტილები. რბილობი წვნიანია, ღია-მწვანე.

კამური თეთრი გამოიყენება მსუბუქად შუშხუნა, ტკბილი ღვინის დასაყენებლად, რომელიც ძალიან ფასობს, როგორც შორაპნის, ასევე ქუთაისის მაზრაშიც და ხასიათდება დიდხანს შენახვის უნარით. ის ძლიერ ავადდება ნაცრით და ჭრაქით, რის გამოც უკვე იშვიათობას წარმოადგენს და სხვა ჯიშებზე ძვირადაც ფასობს. ფორმირდება **მაღლარის** სახით.

пушком. Листовая паренхима тонкая, нежная. Нервы тонкие, с красноватым оттенком. Черешки длинные, в поперечном разрезе почти округлые, красноватого цвета.

Гроздь большая. Гребень с длинными боковым разветвлениями, тонкий, нежный. Плодоножки средней величины, тонкая, с слабым утолщением в месте соединения их с ягодами. Ягоды крупные, слегка продолговатые, с нежной, эластичной кожицей, на которой разбросаны черные точки. Мясо сочное светло – зеленое. Плоды созревают в кронце сентября.

Камури белый служит для приготовления слегка шипучего, сладкого вина, которое очень ценится как в Шорапанском, так и в Кутаисском уездах и отличается способностью сохраняться продолжительное время. Он сильно страдает от оидиума и мильдю, вследствие чего в настоящее время встречается редко и ценится выше всех прочих сортов. Кусты его формируется в виде **маглари**.

Кавур. (Белый)

ციცქა

ვაზი შუალედური ზრდისაა. შტამბი საშუალო სიმსხოსია; ძველი ქერქი მუქი - ნაცრისფერია, ახალი კი - ღია ყავისფერია, გლუვი, ქერცლების გარეშე.

რქები საშუალო სიგრძისა და სიმსხოსია, თითქმის ცილინდრული. მუხლთაშორისები 5-10 სმ. მუხლები უფრო მუქია, ხოლო ისინი, რომლებზეც განვითარებულია სანაყოფე კვირტები, ძალიან დაბერილია.

ახალგაზრდა **ყლორტები** ღია-მწვანეა. ზრდასრული - ღია ყავისფერია მოწითალო ელფერით. ზოლები წვრილია და ერთმანეთთან ახლოსაა განლაგებული. ქერცლი კანზე ძალიან ცოტაა. მერქანი მკვრივია, მომწვანო - მონცრისფერო. გულგული ღია ყავისფერია, სუსტად განვითარებული.

პწკალები წვრილია, 10 სმ-მდე სიგრძის, მრავალდაკუთხვილი, ჩანგლისებურად დატოტვილი.

კვირტები რუხი - წითელია, კონუსური, გვერდებზე შეჭყლეტილი. ახალგაზრდა ფოთლები ორივე მხრიდან შებუსულია.

ციცქა

კუსტ посредственного роста. Стовол средней толщины; старая кора грязно - серого цвета, молодая - светло - коричневая, гладкая, без чечевичек.

Ветви средней длины и толщины, почти цилиндрические. Длина междоузлий-5-10 см. Узлы более темные, при чем те из них, на которых сидят плодовые глазки, сильно вздуты.

Молодые **Побеги** светло - зеленные, зрелые - светло - кофейного цвета, с красноватым оттенком. Рубчики тонкие и близко прилегают друг к другу. Чечевичек на кор очень мало. Древесина плотная, серовато - зеленого цвета. Сердцевина светло- коричневая, развита слабо.

Усики тонкие, до 10 сантиметров длины, многогранные, виллообразно разветвленные.

Почки краснобурые, коническая, сжатые с боков. Молодые листочки с обеих сторон покрыты пухом.

Листья около 12 сантиметров длины и 15 сантиметров

ფოთლები დაახლოებით 12 სმ სიგრძის და 15 სმ სიგანისაა, ხუთნაკვეთიანია, მცირე ზომის, ან საერთოდ შეუმჩნეველი ნაკვეთებით. ფირფიტის კიდეები დაკბილულია. კბილები სხვადასხვა ზომისაა, წამახვილებული. ფოთლის ზედაპირი გლუვი და ღია მწვანეა, ქვედა მხარე კი დაფარულია სუსტი ბუსუსით. პარენქიმა ნაზია. ძარღვები წვრილია, ღია ყვითელი, თითქმის თეთრია. ყუნწი 10 სმ-მდე სიგრძისაა, მრგვალი, მოყვითალო-ვარდისფერი.

მტევანი საშუალო სიგრძისაა, წაგრძელებული, კუმსი, ყუნწთან ოდნავ დატოტვილი. ყუნწი მოკლეა, მსხვილი. მარცვლის ყუნწები მოკლეა. მარცვლის ყუნწი საშუალო ზომის, მრგვალი და ოდნავ წაგრძელებული, მოყვითალო - ქარვისფერი, ოდნავ შესამჩნევი ცვილისებური ნაფიფქით. კანი ნაზი და გლუვია. რბილობი გლუვი და წვნიანი. წვენი თეთრი.

ჯიში უხვმოსავლიანია, ხანგრძლივი სიცოცხლისუნარიანი და ფართოდ გავრცელებული.

ციცქა იძლევა მაგარ, საუკეთესო ხარისხის თეთრ ღვინოს, ძლიერ ზიანდება ნაცრით და ნაკლებად ჭრაქით; ყვავილობს მაისის შუა რიცხვებში. ყურძენი

ширины с неглубокими или слегка обозначенными 5-ю лопастными выемками. Края зубчатые. Зубцы разной величины, заостренные. Листовая пластина с верхней стороны гладкая, светло - зеленого цвета, с нижней - с легким. серым пушком. Паренхима нежная. Нервы тонкие, бледно - желтоватые, почти белые. Черешок до 10 сантиметров длины, круглый, желтовато - розовый.

Гроздь средней величины, удлиненная, плотная, слегка ветвится у черенка. Черенок короткий, толстый. Плодоножки короткие. Ягоды средней величины, круглые или слегка продолговатые, янтарно-желтого цвета, с легким восковым налетом; кожица нежная, гладкая. Мясо гладкое и сочное. Сок белый.

Сорт урожайный, долговечный и очень распространенный.

Цицка дает лучшее крепкое белое вино, сильно страдает от оидиума и менее от мильдю; цветет в половине мая. Плоды созревают для виноделия в конце сентября. Формируется низко - штамбовым Кустом и редко **маглари**. Район распро-

Цука.

მელვინეობისათვის მწიფდება სექტემბრის ბოლოს. ფორმირდება დაბალშტამბზე, იშვიათად გვხვდება **მაღლარის** სახით. ციფქას გავრცელების არეალია შორაპნის მაზრის დაბლობი ნაწილი, მდ. ყვირილის ორივე ნაპირი და მდ. ძირულის დინების ქვედაწელის მიმდებარე სოფლები, სადაც ისინი საუკეთესოდ ვითარდებიან მძიმე თიხნარ და კირქვა - თიხნარ ნიადაგებზე.

странения цицки - низменная часть Шорапанского уезда, по обоим берегам р. Квирилы, и селения по нижнему течению р. Дзирулы, где она успешно разводится на тяжелых глинистых и известково-глинистых почвах.

კაპისტონი

ვაზი სამუალო ზრდისაა. შტამბი სამუალო სიმსხოსი; ძველი ქერქი მუქი - ნაცრისფერია, ხოლო ახალი მუქი - ყავისფერია ოდნავ გამოხატული წახნაგებით. მერქანი მკვრივია, ღია-მწვანე. გულგული მკვრივია. მუხლები სუსტადა განვითარებული და იმავე შეფერილობის, როგორც რქები. მუხლთაშორისები 6-12 სმ სიგრძისაა.

პწკალები დატოტვილია ჩანგლისებურად, საკმაოდ მსხვილი, სიგრძით 10 სანტიმეტრიდან 30 სანტიმეტრამდე.

ფოთლები სხვადასხვა ზომისაა, ძირითადად არადიდი. ფოთლის ამონაკვეთები სუსტადა განვითარებული. ზედა ამონაკვეთები გვერდითებზე ღრმაა და დახურული. ყუნწის ამონაკვეთი ღრმაა, პარაბოლური და ღრმაა. ფოთლის ფირფიტა ზედა მხრიდან მწვანეა, მოყვითალო იერით. ქვედა მხარე ზედაპირისაგან ოდნავ მცირედ განსხვავდება შეფერვის მიხედვით, სუსტადაა დაფარული მოკლე ბუსუსებით. ფოთოლი თხელია, ტყავისებური, სუსტი დაძარღვით. ფოთლის ყუნწი ცილინ-

Капистони

Куст посредственного роста. Ствол средней толщины. Старая кора темно -серая, молодая - буро - кофеинового цвета, с чуть обозначенными гранями. Древесина плотная, светло - зеленная. Серцевина плотная. Узлы слабо развитые, такого - же цвета, как и ветви. Междоузлия от 6 до 12 сантиметров в длину.

Усики виллообразно разветвленные, довольно толстые, длиной от 10 до 30 сантиметров.

Листья разной величины, в общем небольшие. Лопастные выемки развиты слабо. Верхушечные выемки глубже боковых и закрытые. Черешковая выемка глубокая, параболическая, открытая. Цвет верхней стороны литовой пластинки зеленый, с желтоватым оттенком. Нижняя сторона по цвету мало отличается от верхней, покрыта слегка коротким пухом. Лист тонкий, кожистый, с слабой нервацией. Листовой черешок цилиндрической формы, тонкий и одинаковой толщины на всем протяжении. Молодые листочки

დრული ფორმისა, წვრილი და ერთნაირი სისქის მთელ სიგრძეზე. ნორჩი ფოთლები ხუთნაკვითანია, ორივე მხრიდან ძლიერ შებუსული, ღია - მწვანე, მოყვითალო ელფერით.

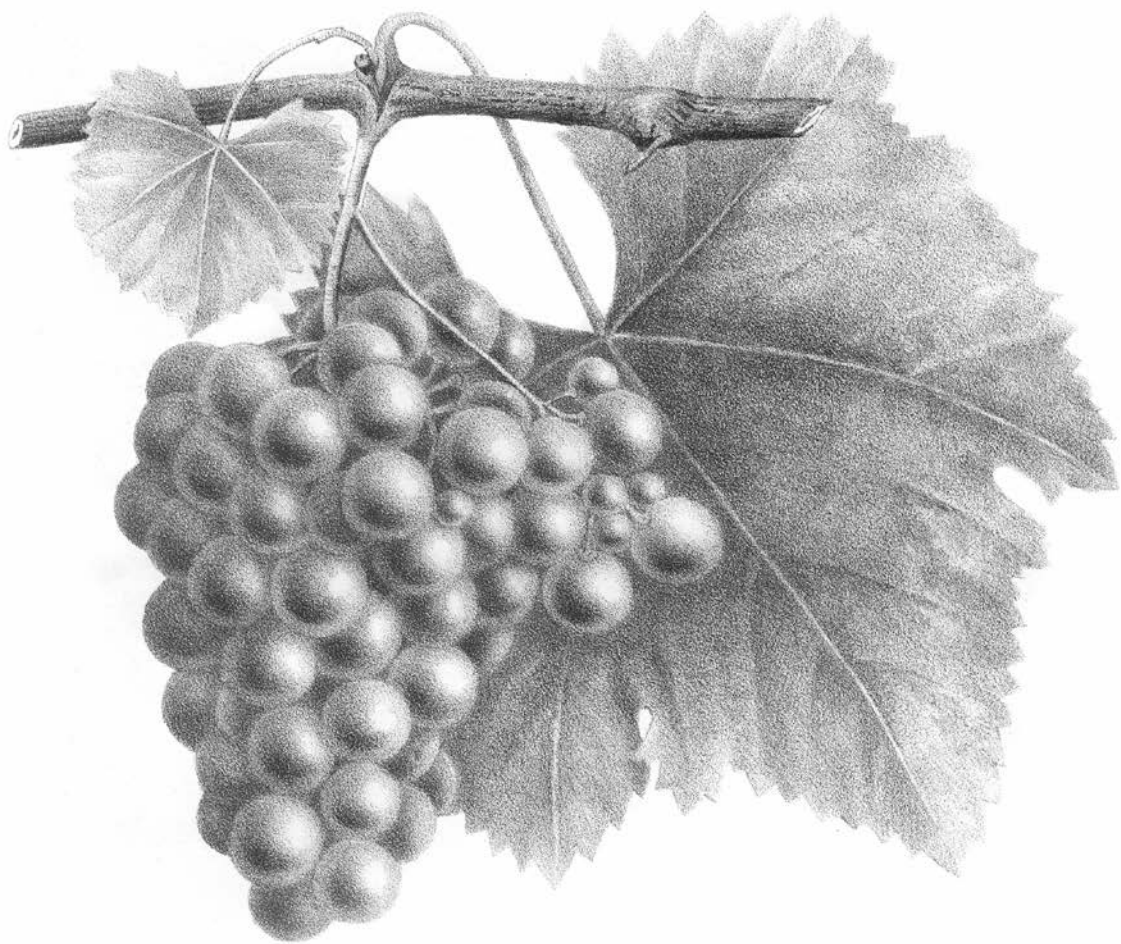
მტევანი პატარაა და საშუალო სიკუმსის, ფრთიანი. მტევნის ყუნწი წვრილია. მარცვლის ყუნწი წვრილია, მოკლე, მარცვალთან შეერთების ადგილას ოდნავ შემსხვილებული. მარცვლები მოყვითალო - ქარვისფერია, დაფარულია ოდნავ შესამჩნევი ცვილისებური ნაფიფქით და იშვიათი შავი ამობურცულობებით, წვნიანია და ძალიან ტკბილი. კანი ნაზია, თხელი.

კაპისტონი ყვავილობს მაისის დასაწყისში და მწიფს სექტემბრის პირველ ნახევარში. ჯიში ადგილობრივია და იძლევა რიგიან თეთრ ღვინოს. ამენებენ, როგორც **დაბლარის**, ისე **მაღლარის** სახით და გამოირჩევა არახანდაზმულობით. როგორც გაბატონებული ჯიში, კაპისტონი მოჰყავთ შორაპნის მაზრის სოფლებში კინოთი, თვრინი, იგორეთი, ლაშე, ხარაგაული, სარგვეში და ზოგჯერ სხვაგანაც თიხიან და ცარცოვან ნიადაგებზე.

пятилопастные, сильно опущенные с обеих сторон, светло-зеленные, с желтым оттенком.

Гроздь маленькая и средней плотности, крылатая. Ножка гребня тонкая. Плодоножки тонкие, короткие, с небольшим утолщением на месте прикрепления ягоды. Ягоды янтарно - желтого цвета, с легким восковым налетом и редкими черными коростинками, сочная и очень сладкая. Кожица тонкая, нежная.

Капистони цветет в начале мая и созревает в первых числах сентября. Сорт местный, дает порядочное белое вино. Разводится как в виде **даблари**, так и в виде **маглари** и отличается недолговечностью. Как преобладающий сорт, капистони разводят селах Киноти, Тврინи, Игорети, Лаше, Харагаули и Саргвешി, Шорапанского уезда, и в некоторых других, на глинистых и меловых почвах.

Капистони.

რკო

ვაზი სუსტი ზრდისაა.

რქები მოწითალო ფერისაა.

აკვირები მოწითელო - რუხია.

ფოთლები არ არის დიდი ზომის, ხუთნაკვეთიანია. ზედა ამონაკვეთები ღრმაა, დახურული; გვერდითები - გაცილებით პატარა და ღიაა. ყუნწის ამონაკვეთი ღრმაა, პარაბოლური ფორმის, ღია. წვერის ნაკვეთი ძლიერ გაწელილია, წაწვევებული. შებუსვა ფოთლის ქვედა მხარეს ძალიან სუსტია, მოთეთრო ფერის.

მტევანი დიდია, კონუსური, კუმსი. მარცვლები მუქი - იისფერია, ოდნავ წაგრძელებული (1,7 x 1,4 მმ), ხორციანი და ძალიან წვნიანია. წვენი ვარდისფერია, ნაკლებად ტკბილი.

ჯიში ადგილობრივია, უზემოსავლიანი; ღვინო სუსტია და ცუდი ხარისხის. ძალიან გავრცელებულია შორაპნის მაზრის მთიანი რაიონების ვენახებში. შედარებით გამძლეა სოკოვანი დაავადებების მიმართ და ნაკლებად მომთხოვნია გარემო პირობების მიმართ. აშენებენ **დაბლარის** სახით და საჭიროებს მოკლედ გასხვლას. მწიფდება სექტემბრის მეორე ნახევარში.

რკო

კუსტ слабо растущий.

Зрелые **Побеги** красноватого цвета

Почки красновато - бурые.

Листья небольшие, пятилопастные. Верхушечные лопастные выемки глубокие, закрытые; боковые - значительно меньше и открытая. Черешковая выемка глубокая, параболической формы, открытая. Верхушечная лопасть сильно вытянутая, заостренная. Пушек на нижней поверхности листа очень редкий, беловатый.

Гроздь большая, коническая, плотная. Ягоды темно - фиолетового цвета, слегка продолговатая, (1,7x1,4 мм), мясистые и очень сочные. Сок розовый, мало сладкий.

Сорт местный, очень урожайный; вино слабое и плохого качества. Очень распространен в виноградниках нагорных районов Шорапанского уезда, сравнительно устойчив от грибных болезней и крайне неприхотлив; разводится в виде **даблари** и требует короткой обрезки. Созревает во второй половине сентября.

Pico.

ცოლიკაური

ვაზი ძლიერი ზრდისაა. შტამბი მსხვილია. ძველი კანის ფერი რუხი - ნაცრისფერია, ახალგაზრდასი კი - რუხი - ყვალაი.

რქები სიგრძით დაახლოებით ორი მეტრია, საშუალო სიმსხოსი, ცილინდრული. მერქანი ფაშარია, ღია - მწვანე ფერის. გულგული ფაშარია, კორპისფერი. მისი დიამეტრი რქის დიამეტრის ნახევარია. მუხლები პატარაა; მათი ფერი ფოთლის ყუნწთან შეერთების ადგილზე ღია - მწვანეა, მოპირდაპირე მხარე კი არ განსხვავდება რქის ფერისაგან. მუხლთაშორისე-ბი 5-8 სმ სიგრძისაა.

პწკალები ორდინარულია ან ჩანგლისებურად ორმაგდატოტვილი; თუმცა ორივე შემთხვევაში მათი სიგრძე არ აღემატება 25-40 სმ.

ფოთლები სხვადასხვა ზომისაა; გვხვდება ძალიან დიდებიც, თუმცა ძირითად საშუალო ზომისაა, მკვეთრად გამოხატული სამი ნაკვეთით. ზოგიერთ ფოთოლზე ნაკვეთები ფუძეში მცირე ამონაკვეთებით იყოფა ორ ნაწილად, ისე რომ ფოთოლი იღებს ხუთნაკვეთიან ფორმას. ფოთლის

Цоликаური

Куст сильный. Ствол толстый. Цвет старой коры серовато - бурый; молодой - риже - бурый.

Ветви длиною около двух метров, средней толщины, цилиндрические. Древесина рыхлая, бледно - зеленная. Сердцевина рыхлая, пробкового цвета. Диаметр его равен половине диаметра ветви. Узлы невеликие; цвет их на месте прикрепления черешка листа бледно - зеленый, противоположная же сторона не отличается от цвета ветви. Междоузлия 5-8 сантиметров длины.

Усики ординарные или дважды вилообразно разветвленные; в обоих случаях длина их не превышает 25-40 сантиметров.

Листья разной величины; встречаются очень крупные, в общем же они средней величины, с ясно выражонными тремя лопастями. На некоторых листьях лопасти у основания разделяются небольшой выемкой на две части, так что вес лист принимает форму пятилопастного. Лопастные выемки открытые

Уаукайпу.

ამონაკვეთები ღიაა და ღრმავდება ფოთლის ფირფიტის 0,2-მდე. ფოთლის ზედაპირი მუქი მწვანე ფერისაა გლუვი; ქვედა მხარე კი მონაცრისფრო - მომწვანოა და სუსტად შებუსული. პარენქიმა სქელია, მკვრივი. ფოთოლი ტყავისებურია და დანაოჭებული, საკმაოდ ძლიერი დაძარღვით. ყუნწი სქელია, ცილინდრული, 10-15 სმ სიგრძის.

მტევანი პატარაა, მეჩხერი. მტევნის ყუნწი მსხვილია, მოკლე. მარცვალსაჯდომი საშუალო ზომისაა, ძალიან წვრილდება მარცვალთან შეერთების ადგილზე, ხოლო ოდნავ გრძელია კლერტის დასაწყისში. მარცვლები მომწვანო - ქარვისფერია, საშუალო ზომის, მრგვალი, არ არის დაფარული ცვილისებური ნაფიფქით, მაგრამ დიდი ოდენობის შავი წერტილებით, წვნიანი, შეუფერავი წვენით. კანი სქელია, მკვრივი, უხეში.

ცოლიკაური ყვავილობს მაისის შუა რიცხვებში. ნაყოფი მწიფდება სექტემბრის ბოლოს ან ოქტომბრის პირველი კვირის განმავლობაში. ჯიში საშუალო მოსავლიანია. ძირითადად ფორმირდება დაბლარის სახით, თუმცა არაიშვითად გვხვდება **მაღლარის** ფორმით. საჭიროებს გრძელ სხვლას.

и углубляются до 0,2 листовой пластинки. Верхняя сторона листовой пластинки темно - зеленого цвета, гладкая; нижняя - серовато - зеленая и слегка пушистая. Паренхима толстая, плотная. Листь кожистый, с шагреновидной поверхностью и довольно сильной нервацией. Черешок толстый, цилиндрический, 10-15 сантиметров длины.

Гроздь малая, рыхлая. Ножка гребня толстая, короткая. Плодоножки средней величины, с сильным утолщением в месте соединения с ягодой, несколько длиннее у основания гребня. Ягоды янтарно - зеленые, средней величины, совершенно шарообразные, без налета, но с большим количеством черных точек, сочные, с безцветным соком. Кожица толстая, грубая, плотная.

Цоликаური цветет в половине мая. Плоды созревают в конце сентября или в течение первой недели октября. Сорт средней урожайности. Формируется чаще низкоштабным Кустом, хотя нередко встречается в виде **маглари**. Требуется длинной обрезки.

Цоликаური - один из более устойчивых против мильдю и

ცოლიკაური სხვა ადგილობრივ ჯიშებთან შედარებით მეტად გამძლეა ჭრაქისა და ნაცრის მიმართ და ქუთაისის გუბერნიის ფარგლებში იძლევა საუკეთესო ღვინოს. გავრცელებულია შორაპნის მაზრის ცარციან ნიადაგებზე სოფლებში ბაზალეთი, ლაშე, თეთრიწყარო და სხვ., ასევე გვხვდება ქუთაისის მაზრის სოფელ ობჩაში, სადაც ცნობილია „ობჩურის“ სახელწოდებით. ცოლიკაური ადგილობრივი ჯიშია.

оидиума местных сортов и дает наилучшее вино в Кутаисской губерний. Распространен в район меловых образований Шорапанского уезда, в селениях Базалети, Лаше, Тетрицкаро и др., и в селе Обча, Кутаисского уезда, где он известен под названием «обчура». Сорт местный.

ოცხანური საფერე

ვაზი ძლიერი ზრდისაა. შტამბი მსხვილია. ძველი ქერქი მუქი რუხია, ახალგაზრდა კი - ღია - ყავისფერი.

რქები გრძელია, მსხვილი, გვერდებზე ოდნავ შეჭყლეტილი. ახალგაზრდა ყლორტები ღია მწვანეა; ზოლები რქების გასწვრივ წვრილია, ხშირი. მერქანი მკვრივია, ღია მწვანე. გულგული ფაშარია, მისი დიამეტრი რქის დიამეტრის 0,33-ია. მუხლები საკმაოდ განვითარებულია. მუხლთაშორისები საშუალო ზომისაა.

პწკალები მოკლეა, ჩანგლისებურად დატოტვილი, მაგრამ უმრავლეს შემთხვევებში ერთ - ერთი განტოტებათაგანი განუვითარებელია.

კვირტები პატარაა, განივ ჭრილში ოვალური ფორმის. ახალგაზრდა ფოთლები ღია - მწვანეა, ორივე მხრიდან შებუსული.

ფოთლები საშუალო ზომისაა, სამნაკვითიანი, ტყავისებური. ამონაკვთები ფოთლის ფირფიტის მეოთხედამდე ღრმავდება, ან ოდნავ შესამ-

Оцханური сапере

Куст сильно растущий. Ствол толстый. Старая кора темно - бурая, молодая - светло - кофейного цвета.

Ветви длинные, толстые, чуть сжатые с боков. Молодые побеги светло - зеленные; рубчики вдоль ветвей мелкие, густые. Древесина плотная, светло - зеленая. Сердцевина рыхлая; её диаметр равен 0,33 диаметра ветви. Узлы довольно развитые. Междоузлия средней величины.

Усики короткие, виллообразно - разветвленные; но в большинстве случаев одно из разветвлений недоразвито.

Почки небольшие, в поперечном разрезе овальной формы. Молодые листочки, светло - зеленые, пушистые с обеих сторон.

Листья средней величины, трехлопастные, кожистые. Лопастные выемки углубляются до четверты листовой пластинки, или лишь слегка обозначены, закрытые. Края лопастей у черешка слегка закругленны

ჩნევია, დახურული. ნაკვთის ნაპირები ყუნწთან ოდნავ მომრგვალებულია და გაშლილია 60⁰-იანი კუთხით. ფოთლის ფირფიტის ზედა მხარე მუქი მწვანეა, ქვედა - უფრო ღიაა, დაფარული მოკლე ბუსუსით. ძარღვები წვრილია, ყუნწი გრძელია, მრგვალი, ღია - მწვანე, ოდნავ მოწითალო.

მტევანი საშუალოა, ფრთიანი, წაგრძელებული, ძალიან კუმსი. მტევნის ყუნწი მსხვილია, მოკლე. მარცვლის ყუნწი, ძალზედ გამსხვილებული მარცვალთან მიერთების ადგილზე. მარცვლები ბურთისმაგვარია, პატარა, სხვადასხვა ზომის, ძალიან შავი, დაფარულია სქელი ცვილისებური ფიფქით. მათი ზედაპირი გლუვია, კანი უხეში, სქელი, ძალიან დიდი რაოდენობის მღებავი პიგმენტით. რბილობი წვნიანია, ყვითელი ფერის, წვენი მოვარდისფრო.

ჯიში ადგილობრივი წარმოშობისაა, უხვმოსავლიანი. ღვინო ცუდი დგება, მაგრამ მისი ჭაჭა ფართოდ გამოიყენება სხვა ჯიშის ღვინოების შესაღებად და ფასობს ძვირად, ვინაიდან სძენს მათ სასიამოვნო ბუკეტს.

კვირტების გაშლა იწყება ადრეულ გაზაფხულზე, სხვა ჯიშებზე გაცილებით ადრე. ეს

ი რასხდებიან под углом около 60 град.; верхняя сторона листа темно - зеленая, нижняя - светлее, покрыта коротким пушком. Нервы тонкие, черешок длинный, круглый, светло - зеленый, слегка красноватый.

Грозд небольшая, крылатая, удлинённая, очень плотная. Черенок гребня толстый, короткий. Плодоножки короткие, сильно утолщенные в месте соединения с ягодой. Ягоды шарообразные, мелькие, разной величины, очень черные, покрытые густым, сизым налетом. Поверхность их гладкая, кожица жесткая, толстая, с очень большим количеством красящего пигмента. Мясо сочное, желтого цвета, сок розоватый.

Сорт местный, урожайный. Вино плохое, но выжимки этого сорта употребляются для окраски вин прочих сортов и ценятся дорого, так как, помимо интенсивной черной окраски, он сообщает винам приятный букет.

Почки разверзаются ранней весной, раньше чем у других сортов. Этот сорт цветет в начале мая, созревает в

Сандре-Суханури.

ჯიში ყვავილობს მაისის დასაწყისში, მწიფდება ოქტომბრის შუა რიცხვებში. სხვა ჯიშებთან შედარებით ნაკლებად ავადდება სოკოვანი დაავადებებით. საჭიროებს გრძლად გასხვლას; ხშირად ფორმირდება მაღალ შტამბზე; გაშენებულია ყველგან მდ. ყვირილის მარცხენა სანაპიროზე და მდ. ჩხერიმელას შუაწელამდე, მაგრამ მცირე ოდენობით.

половине октября; страдает от грибных болезней, повидимому, меньше других. Требуется длинной обрезки; формируется чаше в виде Кустов с высоким штамбом; разводится повсюду на левом берегу реки Квирилы и по среднему течению р. Чхеримелы, но в небольшом количестве.

არგვეთული საფერე

სინონიმი - შავა.

ვაზი საშუალოდ მოზარდია. შტამბი საშუალო სიმსხოსია. ძველი ქერქი მუქი - ყავისფერია, ნაცრისფერი შეფერილობით, ან რუხი - ნაცრისფერია; ახალგაზრდა კი მონაცრისფრო - მოყვითალო.

რქები ცილინდრულია, 1-1,5 მ სიგრძისა და 7-8 სმ სიგანის. მუხლათაშორისების სიგრძე 5-6 სმ. მუხლები საშუალოდ განვითარებულია, რუხი, მუხლათაშორისებთან შედარებით ოდნავ მუქია. ახალგაზრდა ყლორტები ღია მოყვითალო - მომწვანოა, სრულებით გლუვი. მერქანი მკვრივია, ღია რუხი ფერის გულგულით. გულგულის დიამეტრის შეფარდება რქის მთლიან დიამეტრთან 0,33 ტოლია. მუხლის ტიხრები ოვალურია.

პწკალები მსხვილია, 4-5 სმ სიგრძის.

კვირტები კონუსური ფორმისაა, მოკლე, გლუვი, რუხი - მოწითალო.

ფოთლები ახალგაზრდა - თითქმის მრგვალია, დაკბილული, დანაოჭებულია ზედაპირით., ქვედა მხრიდან დაფარულია თეთრი ბუსუსით. ძარღვები მოყვითალო - მომ-

Аргветули - сапере

Синоним - Шавა.

Куст посредственно растущий. Ствол средней толщины. Старая кора - темно коричневая, с сероватым оттенком, или серовато - бурая; молодая - серовато - желтая.

Ветви цилиндрические, 1-1,5 метра длины и 7-8 мм толщины. Длина междоузлий 5-6 сантим. Узлы средне - развитые, буроватые, немного темнее ветвей. Молодые побеги светло - желто - зеленые, совершенно гладкие. Древесина плотная, с светло - бурой сердцевинной. Отношение диаметра сердцевины к диаметру всей ветви равно 0,33. Перегородки в узлах овальные.

Усики толстые, 4-5 сантим. длины.

Почки конусообразные, короткие, гладкие, красновато - бурые.

Листья молодые - почты круглые, зубчатые, с шагреневидной поверхностью, покрытые снизу белым пушком. Нервы желто - зеленые, местами красные. Старые листья темно

წვანოა, ალაგ-ალაგ წითელი. ზრდა-სრული ფოთლები მუქი - მწვანეა, მთავარი ძარღვის გასწვრივ 9-10 სმ სიგრძის, ხოლო სიგანით 13-14 სმ.; ხუთი არაღრმა ზომის ღია ნაკვეთებით. ყუნწის ამონაკვეთი ღიაა. ძარღვები მომწვანო - მოყვითალოა, საშუალოდ განვითარებული. ფოთლის ნაპირები არათანაბრად დაკბიბილული. პარენქიმა მკვრივია, მაგრამ სქელი არ არის. ფოთლები მსუბუქადაა დანაოჭებული. ქვედა მხარე ძალიან არის შებუსული მონაცრისფრო - მოყვითალო ქენისებური ბუსუსით. ფოთლის ყუნწი მრგვალია, 7-10 სმ სიგრძის, დასაწყისში ოდნავ წვრილი.

მტევანი საშუალო ზომისაა, ფრთიანი, მეჩხერი. ყუნწი ღია - მწვანეა. მარცვლის ყუნწი გრძელია, ბორცვისებური, მარცვალთან მიერთების ადგილზე ძლიერ გამსხვილებული. მარცვლები საშუალო სიდიდისაა, ბურთისმაგვარი ან სუსტად წაგრძელებული, დაფარულია ცვილისებური ნაფიფქით, წვნიანი; კანი სქელია, გლუვი, რბილობი წვნიანია, მწვანე; წვენი ღია - ვარდისფერია.

ყვავილობს მაისის შუა რიცხვებში; მწიფდება ოქტომბრის პირველ ნახევარში. ძლიერ ზიანდება ჭრაქით. ღვინო საშუალო ღირსებისაა. კანს იყენებენ ღვინობის შესაფერავად, მაგრამ შეიცა-

- зеленные, длиною по главному нерву 9-10 сантим. и шириною 13-14 сантим., с пятью неглубокими открытыми выемками. Черешковая выемка открытая. Нервы зеленовато - желтые, средне - развитые. Края листьев непровильно зазубренные. Паренхима плотная, но не толстая. Лист слегка шагреневидный; нижняя сторона его густо покрыта серовато - желтым пушком, образующим род войлока. Черешок круглый, 7-10 сантим. длины, слабо утолщенный у основанийя.

Гроздь средней величины, крылатая, рыхлая. Ножка гребня светло - зеленная. Плодоножки длинные, бугорчатые, сильно утолщенные в месте прикрепления ягоды. Ягоды средней величины, шарообразные или слегка продолговатые, покрыты восковым налетом, сочные; кожица жесткая, гладкая, мясо сочное, зеленное; сок светло - розовый.

Цветет в половине мая; созревает в первой половине октября. Довольно сильно подвергается заболеванию мильдью. Вино среднего достоинства. Кожица употребляется для покраски вин, но содержит значительно

Само-Арвемьин.

ვს გაცილებით ნაკლებ პიგმენტს, ვიდრე ოცხანურ საფერე.

არგვეთული საფერე ცნობილია **შავას** ან **კობახიძის - საფერის** სახელითაც, არცთუ დიდხანია რაც გავრცელდა შორაპნის მაზრის სოფელ არგვეთაში, თუმცა მისი წარმოშობის ისტორია უცნობია. ძირითადად გავრცელებულია შორაპნის მაზრის დასავლეთ და ქუთაისის მაზრის აღმოსავლეთ ნაწილებში. საჭიროებს გრძლად გასხვლას.

менше пигмента, нежели кожа оцханури - сапере.

Сорт этот, известный также под названием **шава** или **кобахидзис - сапере**, распространился не особенно давно в сел. Аргвети, Шорапанского уезда, но история его неизвестна. Он разводится преимущественно в западной части Шорапанского и в восточной части Кутаисского уезда. Требуется длинной обрезаки.

კრახუნა

ვაზი საშუალოდ მოზარდია. შტამბი საშუალო სიმსხოსია. ძველი ქერქი მუქი - ნაცრისფერია; ახალგაზრდა რუხია, ნაზი, ადვილად მოცილებადი ნაცრისფერი ქერცლით.

რქები საკმაოდ გრძელია, 2,5 მ, უმეტესად 1-1,5 მ სიგრძის, წვრილი, ცილინდრული ფორმის ბაზალურ ნაწილში და ბოლოსაკენ რამდენადმე შევიწროებული, ღია - რუხი. ახალგაზრდა ყლორტები მოწითალო ზოლებითაა. მერქანი მკვრივია, მომწვანო - მოთეთრო ფერის, მკვეთრად გამოხატული კონებით. გულგული ღია - შოკოლადისფერია. მუხლები საშუალო სიმსხოსია, რქის დასაწყისთან ღია მოყვითალო-მომწვანო ფერის, ბოლოში კი მოწითალო - მომწვანო. ზოგადად წითელი შეფერილობა ჭარბობს რქის დაბოლოებებში, როგორც მუხლთაშირისებზე, ასევე მუხლებსა და ფოთლის ყუნწზე. მუხლთაშორისები 10-15 სმ სიგრძისაა.

პწკალები ჩანგლისებურად დატოტვილია, თითქმის ერთნაირად განვითარებული განტოტვებით; მათი სიგრძე 40 სმ-მდე აღწევს.

Крахуна

Куст посредственно роста. Стволь средней толщины. Старая кора темно - серого цвета; молодая - бурая, с тонкими, легко отделяющимся серыми чешуйками.

Ветви довольно длинные, 2,5 метра, чаще - же 1-1,5 метра, тонкие, цилиндрические у основания и несколько сжатые к концам, светло - бурые. Молодые побеги с красноватыми полосками. Древесина плотная, зеленовато - белая, с резко выраженной лучистостью. Цвет сердцевины светло - шоколадный. Узлы средней толщины, у основания побегов светло - желто - зеленого цвета, а в конце красно - зеленого. Вообще красная окраска преобладает на концах ветвей, как на междоузлиях, так и на узлах и черешках листьев. Междоузлия 10-15 сантиметров длины.

Усики вылообразно - разветвленные, почти с одинаково развившимся разветвлениями; длина их доходит до 40 сантиметр.

Листья средней величины, трехлопастные. Верхушечные

ფოთლები საშუალო სიდიდისაა, სამნაკვეთიანი. ზედა ამონაკვეთები უფრო ღრმაა ვიდრე გვერდითები; ამონაკვეთები ღიაა და ფოთლის ფირფიტის 0.25 ან 0.33 აღწევს. ნაკვეთების ნაპირები ყუნწის დასაწყისთან ერთმანეთისაგან განიშლებიან 30-70 გრადუსით, ხოლო ზოგიერთ ფოთოლზე ერთმანეთს უახლოვდებიან, მაგრამ არასოდეს არ ეხებიან. ფოთლის ზედაპირი მუქი - მწვანეა, ხოლო ქვედა მხარე ღია - მწვანეა, სუსტად შებუსული. ფოთოლი ნაზია, შედარებით სუსტი ძარღვებით, თითქმის გლუვი. ახალგაზრდა ფოთლები თითქმის მრგვალია, ქვედა მხრიდან დაფარულია ბუსუსებით. ყუნწი წვრილია, მოწითალო ფერის, შესამჩნევად მსხვილდება ფოთოლთან და ყლორტთან შეერთების ადგილებზე.

მტევანი საშუალო ზომისაა, ერთიანი და შედარებით თხელია. მტევნის ყუნწი მსხვილია. მარცვლის ყუნწი წვრილია, გრძელი, არათანაბარი, ოდნავ მსხვილდება მარცვალთან მიერთების ადგილას. მარცვლები ღია - ყვითელია, საშუალო ზომის, სრულიად მრგვალი, შავი მეჭვჭვებით, არ არის დაფარული ნაფიფით, ხორციანი, უფერო წვენი. კანი თხელია და ნაზი.

ლოპატნые выемки глубже боковых; все выемки открытые и углубляются до 0,25 или 0,33 листовой пластинки. Края лопастей у основания черешка расходятся под углом 30 - 70 град.; на некоторых листьях концы их сближаются, но почти некогда не соприкасаются. Цвет верхней стороны листовой пластинки темно - зеленый, с легким пушком. Лист нежный, с сравнительно слабо нервацией и почти гладкий. Молодые листочки почти круглые, покрыты с нижней стороны пушком. Черешок тонкий, красноватого цвета, заметно утолщенный в местах соединения с листом и ветвью.

Гроздь небольшая, крылатая и сравнительно рыхлая. Ножка гребня толстая. Плодоножки тонкие, длинные, неровные, с небольшим утолщением в месте прикрепления к ягоде. Ягоды светло - желтые, средней величины, совершенно круглые, с черными бородавками, без налета, мясистые, с безцветным соком. Кожица тонкая, нежная.

Цветет крахуна в половине мая, плоды созревают в половине сентября. Лучшее вино этого сорта получается в сел. Свири, в районе четвертичных образова-

Красуна.

კრახუნა ყვავილობს მაისის დასაწყისში, ნაყოფი მწიფდება სექტემბრის შუა რიცხვებში. ამ ჯიშისგან საუკეთესო ღვინო დგება სოფ. სვირში, მეოთხეული წარმოშობის ქანების რაიონში. ის სხვა ღვინოებისგან გამოირჩევა სიმკვრივითა და განსაკუთრებული გემოთი, რომელიც დამახასიათებელია მადერისებური ღვინოებისათვის, რის გამოც სხვა ღვინოებზე ძვირად ფასობს, თუმცა ნაკლებ არომატულია და ზაფხულში ცუდად ინახება. კრახუნა გვხვდება შორაპნის მაზრის დასავლეთ და ქუთაისის მაზრის აღმოსავლეთ რაიონების სოფლებში, მაგრამ ყველგან მცირე რაოდენობით, ვინაიდან მყარ თიხნარ და თიხნარ - ცარცოვან ნიადაგებზე მისგან დაყენებული ღვინო კიდევ უფრო ნაკლებხარისხიანია და მოსავალიც დაბალია. ვაზი ყოველთვის ფორმირდება **დაბლარის** სახით. კრახუნა შემოტანილი იქნა კულტურაში კახეთიდან 25 წლის წინ, ქუთაისის მაზრის სოფ. სვირის ერთ-ერთი გლეხის მიერ. ეს ჯიშითლიერ ზიანდება სოკოვანი დაავადებებით და ფილოქსერითაც სხვებზე ადრე იღუპება.

Оно отличается крепостью и особым вкусом, свойственным мадеризированным винам, и ценится выше других, хотя не ароматно и плохо сохраняется летом. Крахуна встречается во многих селениях западной части Шорапанского и в восточной части Кутаисского уездов, но всегда в небольшом количестве, так как на плотно - глинистых и глинисто - известковых почвах вино из неё получается гораздо худшего качества и урожайность плохая. Куст всегда формируется в виде **даблари**. Крахуна введена в культуру лет 25 тому назад и по некоторым указаниям была привезена из Кахетии одним крестьянином в сел. Свири, Кутаисского уезда. Сорт этот сильно подвержен грибным болезням и погибает от филлоксеры раньше всех остальных.

კუნბა

ვაზი ძლიერ მოზარდია. შტამბი მსხვილია. შემოსული რქები რუხი - მოწითალო ფერისაა.

კვირტები საშუალო ზომისაა, რუხი - წითელი.

ფოთლები მომრგვალებული ფორმისაა, სამნაკვთიანი, დიდი ზომის, დაკბილული. ამონაკვთები სუსტადაა გამოხატული. ფოთლის ქვედა მხარეს ბუსუსები მოკლე და საკმაოდ იშვიათია, მოთეთრო.

მტევანი კუმსია, კონუსური. მტევნის ყუნწი მოკლეა, მსხვილი, მერქნდება ყურძნის სიმწიფის დადგომისთანავე. მარცვლები დიდია, მრგვალი, მოყვითალო - ქარვისფერი, ხორციანია. წვენი თეთრია; კანი სქელია, ელასტიური. ადგილობრივი ჯიშია, საშუალო ხარისხის, მწიფდება სექტემბრის შუა რიცხვებში. მოსავლიანობა საშუალოა; გავრცელებულია მდ. ყვირილის ორივე ნაპირზე და მდ. ძირულის ხეობაში. ფორმირდება **დაბლარის** სახით. ღვინო მაგარია, მაგრამ ნაკლებხარისხიანი.

კუნძა

კუსტ сильно растущий. Ствол толстый. Зрелые **Побеги** красновато - бурого цвета.

Почки небольшие, буро - красные.

Листья округлой формы, трехлопастные, большие, зубчатые. Лопастные выемки выражены очень слабо. Пушок на нижней поверхности короткий и довольно редкий, беловатый.

Гроздь плотная, коническая. Ножка гребня короткая, толстая, деревенющая с наступлением зрелости ягод. Ягоды большие, круглые, янтарно-желтого цвета, мясистые. Сок белый; кожа толстая, эластичная. Сорт местный, среднего качества, созревает в половине сентября. Урожайность посредственная; распространен по обоим берегам р. Квирилы и в ущельи р. Дзирулы. Формируется в виде **даблари**. Вино крепкое, но малоценное.

Купоза.

კომენტარები

ვაზის ნაცარი *Uncinula necator* (Schweinitz) Burrill), სოკოვანი დაავადება, შემოვიდა ამერიკიდან და გავრცელდა ევროპაში მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან. აზიანებს ვაზის მწვანე ნაწილებს და ნაყოფს. იწვევს მცენარის დასუსტებას და მოსავლის დაკარგვას.

ვაზის ჭრაქი (*Plasmopara viticola* (Berkeley & Curtis) Berlese & de Toni), სოკოვანი დაავადება, შემოვიდა ამერიკიდან და გავრცელდა ევროპაში მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან. აზიანებს ვაზის მწვანე ნაწილებს და ნაყოფს. იწვევს მცენარის დასუსტებას და მოსავლის დაკარგვას.

ფილოქსერა (*Daktulosphaira vitifoliae* Fitch.) - ჩრდილო ამერიკული წარმოშობის მავნებელი მწერი. აზიანებს ვაზის ფესვებს და ფოთლებს, ასუსტებს და კლავს ევროპულ ვაზს.

კავკასიის ფილოქსერის კომიტეტი - დაარსდა კავკასიაში სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს სამმართველოსთან 1880 წელს.

ნიგნში გამოყენებული ზოგიერთი ძველი სიტყვის, ტოპონიმისა და ტერმინის განმარტება

ამიერკავკასია - სამხრეთ კავკასიის რუსულენოვანი სახელწოდება
მე-19-20 სს-ში.

დესიატინა - ძველრუსული საზომი ერთეული = 1,09 ჰექტარი

ოლიხნარი - მაღლარად ვაზის გაშენების ერთ-ერთი ფორმა

რსდმპ - რუსეთის სოციალისტურ - დემოკრატიული მუშათა პარტია

საჟენი - ძველრუსული სიგრძის საზომი ერთეული = 7 ინგლისური
ფუტის სიგრძის.

